

**ՄԻԱՅՅԱԼ ՆԱՀԱՆԳՆԵՐԻ
ՕԳՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻՆ
2002**

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

2002 ՖԻՆԱՆՍԱԿԱՆ ՏԱՐԻ	6
ԱՄՆ-ի ԳՅՈՒՂԱՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ԴԵՊԱՐՏԱՄԵՆՏ	9
ԱՄՆ-ի ՖԻՆԱՆՍՆԵՐԻ ԴԵՊԱՐՏԱՄԵՆՏ	13
ԱՄՆ-ի ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ԴԵՊԱՐՏԱՄԵՆՏ	14
ԽՍՂԱԳՈՒԹՅԱՆ ԿՈՐՊՈՒՄ	15
ՊԵՏԱԿԱՆ ԴԵՊԱՐՏԱՄԵՆՏ	16
ՆԱՏՈՒԿ ՆԱԽԱԶԵՆՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ԵՎ ԾՐԱԳՐԵՐ	16
ՆԱՅ-ԱՄԵՐԻԿՅԱՆ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՆԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ՄԻՋԿԱՈՍՎԱՐԱԿԱՆ ՆԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎ	16
ՆԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԴԻՎԱՆԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ԲԱԺԻՆ	17
ԱՐՏԱՆԱՆՈՒՄՆԵՐԻ ՎԵՐԱՆՍԿՈՂՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԴՐԱՆ ԱՈՆԶՎՈՂ ՄԱՆՄԱՆՆԵՐԻ ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ԾՐԱԳԻՐ	21
ԹՄՐԱՆՅՈՒԹԵՐԻ ԴԵՄ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՊԱՅՔԱՐԻ ԵՎ ԻՐԱՎԱՊԱՆ ՆԱՐՑԵՐԻ ԲԱԺՆԻ ՎԵՐԱՊԱՏՐԱՍՏՄԱՆ ԾՐԱԳԻՐ	22
ԷՆԵՐԳԵՏԻԿԱՅԻ ԴԵՊԱՐՏԱՄԵՆՏ	23
ԱՄՆ-ի ԱՈՒՎՏՐԻ ԴԵՊԱՐՏԱՄԵՆՏԸ ԵՎ ԴՐԱՆ ԱՈՆԶՎՈՂ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ	23
ԱՄՆ-ի ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹՅԱՆ ՆԱՅԱՍՏԱՆՅԱՆ ԳՐԱՄԵՆՅԱԿ	24
Ծրագրերի ընդհանուր նկարագրությունը	24
ԱՄՆՄԶԳ-ի մասնավոր սեկտորի ծրագիր	28
ԱՄՆՄԶԳ-ի էներգետիկայի ոլորտի ծրագիր	30
ԱՄՆՄԶԳ-ի ժողովրդավարության ծրագիր	32
ԱՄՆՄԶԳ-ի սոցիալական բարեփոխումների ծրագիր	36
ԱՄՆՄԶԳ-ի ջրային ռեսուրսների կառավարման ծրագիր	38
ՆԱՎԵԼՎԱԾ 1. ԱՄՆ-ի ՕԳՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ՆԱՅԱՍՏԱՆԻՆ 2002 ՖԻՆԱՆՍԱԿԱՆ ՏԱՐՈՒՄ (ԱՄՆ դոլարով)	40
ՆԱՎԵԼՎԱԾ 2. ՆԱՅԱՍՏԱՆԻՆ ՏՐԱՄԱԴՐՎԱԾ ԱՄԵՐԻԿՅԱՆ ՕԳՆՈՒԹՅԱՆ ԸՆԴՆԱՆՈՒՐ ԾԱՎԱԼԸ (1992-2002 ՖԻՆԱՆՍԱԿԱՆ ՏԱՐԻՆԵՐԻՆ, ԱՄՆ դոլարով)	42

Պեսպանի ուղերձը

Այլերի քան սառը սարի առաջ շեղք բերած անկախությունից ի վեր Հայաստանի հանրապետությունը վիճիսարի հաջողությունների է հասել շուկայական հարաբերությունների վրա հիմնված ժամանակակից ժողովրդավարական հասարակություն կառուցելու ճանապարհին: Չնայած խորհրդային ժամանակներից մնացած ֆաղափական ճնշումների և կենտրոնից ղեկավարվող սისტեմայի ժառանգությանը, 1988-ի ավերիչ երկրաշարժին և զինված հակամարտությանը, Հայաստանն այժմ քարեկեղևի սպազայի հիմնավոր հեռանկար ունի: Համագործակցելով ՀՀ կառավարության, հասարակական կազմակերպությունների, միջազգային դոնորների, ամերիկահայ համայնքի և մասնավոր սեկտորի հետ, Միացյալ Նահանգները հպարտ է, որ իր դերն ունի այս շարունակվող անցման մեջ: Մոյն գրությունը ներկայացնում է ներկայումս իրականացվող մեր օգնության ծրագրերը:

1992-ին ԱՄՆ-ի Առաջնության հիմնաստիճանից ի վեր Միացյալ Նահանգները 1,5 միլիարդ դոլարի օգնություն է սրամղորդել Հայաստանին: 1990-ական թվականների առաջին կեսին մեր օգնության ծրագրի ուշադրության կենտրոնում քնակչության առջև ծառայած դաժան կարիքն էր: Մենք Հայաստանին օգնում էինք հաղթահարել անկախության առաջին տարիների դժվարությունները՝ սրամղորդելով առաջին անհրաժեշտության այնպիսի սպասարկներ, ինչպիսիք են անոնոդը, վառարաններն ու վառելիքը: Ըսնի որ իրավիճակն արդեն կայունացել է, մենք այժմ հիմնական ուշադրությունը դարձնում ենք զարգացման ծրագրերին, որոնք Հայաստանին օգնում են ստեղծել սպազայում անհրաժեշտ երկարաժամկետ հզորություններ:

Այսօր իրականացվող օգնության ծրագրերի հիմնական նպատակները երեխաներն են՝ բաց և պլյուրալիստական ֆաղափագիական հասարակություն, գործող շուկայական սისტեմություն և կայուն ֆաղափական միջուկներ սարածաշրջանում: Այս նպատակներին հասնելու գործում իրենց լուման են ներդնում ԱՄՆ-ի սարքեր կառավարական կազմակերպություններ՝ յուրաքանչյուրն իր համապատասխան դորսում: Երանց ծրագրերն ունեն և՛ կարճաժամկետ, և՛ երկարաժամկետ նպատակներ՝ ներառելով ինչպես անմիջական օգնություն միջին հայաստանցուն, ով, միգրացի, դեռ իր վրա չի զգացել Հայաստանի անցումային գործընթացի դրական արդյունքները, այնպես էլ երկարաժամկետ կառուցվածքային քարեկեղևում: Մենք շարունակում ենք Հայաստանին օգնել դարաքաղաքի հակամարտության կարգավորման ընդունելի փոխզիջումային սարքերակներ որոնելու, ինչպես նաև սարածաշրջանային համագործակցությունն ընդլայնելու գործում:

2001-ի նոյեմբերին Հայաստան ժամանելուց ի վեր ինչ վրա խորը սպալորություն է թողել հայ ժողովրդի ուժը, ստեղծագործ միտքն ու նպատակասլացությունը: Ես մեծ հույսեր ունեմ այս հպարտ երկրի սպազայի հանդեպ, որտեղ պատիվ ունեմ ներկայացնելու Միացյալ Նահանգների ժողովրդին ու նրանց նվիրվածությունը այդ սպազային:

Հարգանքներով,

Ջոն Օրդուեյ

ՀՀ-ում Ամերիկայի Միացյալ Նահանգների արտակարգ և լիազոր դեսպան

2002 ՓԻՆԱՆՍԱԿԱՆ ՏԱՐԻ

Տայասանին օգնություն սրամադրելով, ԱՄՆ-ի կառավարությունը երեք ընդհանուր նպասակներ է հետապնդում՝ բաց և պլյուրալիստական ֆադաֆադիական հասարակություն, օրենքների վրա հիմնված ու գործող շուկայական ինստիտուցիաներ և կայուն ֆադաֆադիական մթնոլորտ սարածաշրջանում: 2002 Ֆինանսական տարում մենք շարունակել ենք ուշադրություն դարձնել միջին հայաստանցուն և նրա կենսամակարդակին ԱՄՆ-ի կառավարության ֆինանսավորած ծրագրերի սված շոշափելի օգուսը մեծացնելու վրա: Այս մոտեցումն օգնում է ամրապնդել և պահպանել ժողովրդական և ֆադաֆադիական այն աջակցությունը ժողովրդավարական և ինստիտուցիաներին, որոնք անհրաժեշտ են վերհիշյալ երեք ընդհանուր նպասակներին հասնելու համար: ԱՄՆ-ի կառավարությունն այդ աջակցությունը իրականում է հետևյալ նպասակները հետապնդող օգնության ծրագրեր մշակելու և իրականացնելու միջոցով:

- Խթանել աճը մրցունակ մասնավոր սեկտորում և ավելացնել ինչդեռ ղեկական, այդդեռ էլ մասնավոր ներդրումների ծավալը՝ հասուկ ուժադրություն դարձնելով շուկայական ինստիտուցիան մեջ աշխատատեղերի սեղծմանը և կոռուդիայի դեմ դայֆարին: Տասուկ ուժադրություն է դարձվում բիզնեսի հնարավորությունների զարգացմանն ու իրթանմանը՝ սեղեկասվական սեկտորդիաների, գյուդասնեսական բիզնեսի և զբոսաշրջիկության ոլորտում:
- Գործընկեր հաշվադահական կազմակերդության հետ համագործակցության միջոցով ամրադնդել Տայասանի հաշվադահիների և աուդիտորների ասոցիադիան, ինչդեռ նաև կասարելադործել հաշվադահության և աուդիտի բուհական ծրագրերը՝ համագործակցելով որևէ համալսարանի հետ:
- Անշարժ գույքի ազա, արդյունավետ, ազնիվ և արդար շուկաներ սեղծելու հարցում օգնելու նդասակով մենք հովանավորում ենք Անշարժ գույքի միջազգային հիմնադրամի և Տայասանում անշարժ գույքով զբաղվող մասնագետների համագործակցությունը: Մրա նդասակն է սեղծել բրոկերների, գույքի կառավարման և գնահատման մասնագիտական ասոցիադիաներ, որոնք շուկայական ուղղվածություն ունեն, և զարգացնել հասարակության շահերի դաշտանությանը նվիրված, էթիկայի նորմերով աշխատող և լավ դաշտասվածություն դահանջող անշարժ գույքի մասնագիտություն:
- Խթանել ավելի կասարելադործված ինստիտուցիան ֆադաֆադիականության մշակում՝ սեկտորիկական օգնություն սրամադրելով ՏՏ կառավարության այն մարմիններին, որոնք դաշտասվասու են մրցակցության ֆադաֆադիականության, ինչդեռ նաև ֆադաֆադիական ավիադիայի, հեռահադորդակցության և ադահովազրության ոլորտների կարգավորման ու վերահսկողության համար: Ընդհանուր առմամբ, շարունակել այն միջոցառումները, որոնք ուղղված են մասնավոր սեկտորի գործունեությանը նդասուդ իրավական դաշտ կասարելադործելուն:
- Բարձրացնել Տայասանի էներգետիկ անվանգությունը՝ ավելի լայն սարածաշրջանային մոտեցումներին ինստեգրացված, ադահով և կենսունակ էներգետիկ համակարգ զարգացնելու միջոցով:
- Բարձրացնել ներդրողների վստահության մակարդակը, նդասուել գործարարության զարգացմանը, իրթանել ժողովրդավարությունը և օրենքի իշխանությունը՝ ՏՏ կառավարության և միջազգային դոնորների համայնքի, այդ թվում նաև հայկական Սփյուռքի հետ միասին իրականացվող հակակոռուդիոն ակտիվ միջոցառումներին աջակցելու միջոցով:
- Մեծացնել ինստիտուցիան և օրենսդրական վերլուծություններ կասարելու, ընտրողների հետ աշխատելու, ինչդեռ նաև մամուլի և ֆադաֆադիների համար ավելի հասանելի լինելու Ազգային ժողովի կարողությունները:

- Կառավարման մեջ ֆաղափարների մասնակցությունը խրախուսող միջոցառումների միջոցով նպաստել համայնքներում ավելի մեծ ակտիվության ցուցաբերմանն ու համայնքային գործերում ներգրավմանը՝ հասուկ ուժադրություն դարձնելով կանանց մասնակցությանն ու առաջնորդի դերում հանդես գալուն:
- Տասուկ ուժադրություն դարձնել կրթական ծրագրերին, այդ թվում՝ կրթօջախների միջև կադերի, ուսումնական ծրագրերի զարգացման և հայաստանցիներին ԱՄՆ-ում կրթություն ստանալու հնարավորություն սվող ծրագրերին: Չգալիորեն ընդլայնվել է դրոցներում ինտերնետային կադասեղծելու ծրագիրը:
- Մոցիալական ադահովության համակարգը զարգացնելու միջոցով ամրադնդել Եարունակվող սնեսական բարեփոխումների հանդեղ հասարակական և ֆաղափական աջակցությունը:
- Եարունակել աջակցել աղեսի գոսու վերականգնման ծրագրերին:
- Խրախուսել սարծաԵչանային ինեսգրացիան և համագործակցությունը, ինչը կամրադնդի արսասահմանյան ներդրողների վսահությունը:
- «Տեռուսակամուրջ» հաղորդաԵարի սեսֆով Եարունակել հաջողությամբ նպաստել Ադրբեջանի և Տայասանի միջև լարվածության թուլացմանը:
- Տայասանում իրականացնել մարդասիրական ականազերծման ծրագիր, որի Եչանակներում մասնագեսներ և սարֆավորումներ են սրամադրվում:
- Ամրադնդել իր սահմանները վերահսկելու Տայասանի կարողությունները՝ ադորինի Եչանառությունը կանխելու և օրինական առեսուրը խթանելու նպասակով:
- Իրականացնել ռազմական օմանդակության առաջին ծրագիրը, որի մեջ մնում են հաղորդակցության համակարգի բարելավումն ու հասուկ դասընթացները:

ՏԱՅԱՍՏԱՆԻՆ ՕԳՆՈՒԹՅՈՒՆ ՑՈՒՅՑ ՏՎՈՂ ԱՄԵՐԻԿԱՆ ԳԵՐԱՏԵՍՉՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

Տայաստանում Ամերիկայի Միացյալ Նահանգների Առաքելությունն ընդգրկում է ԱՄՆ-ի կառավարության յոթ գերատեսչություններ, որոնք իրենց մշտական ներկայացուցիչներն ունեն Երևանում: Բացի այդ յոթ գերատեսչություններից, ԱՄՆ-ի կառավարության այլ գերատեսչությունների ներկայացուցիչներ հաճախ այցելում են Տայաստան՝ Առաքելությանն օժանդակելու նպատակով: Այդ բոլոր գերատեսչությունները Տայաստանին ԱՄՆ-ի օգնության ծրագրին իրենց ներդրած ավանդը կորոդինացնում են ԱՄՆ-ի դեսպանի կորոդինացիոն խմբի միջոցով:

Յուրաքանչյուր գերատեսչություն աշխատում է՝ համագործակցելով ՀՀ կառավարության, հասարակական կազմակերպությունների և մասնավոր սեկտորի ներկայացուցիչների հետ, և իր գործունեությունը կորոդինացնում է միջազգային և Սփյուռքի մյուս դոնորների հետ, որպեսզի օգնության ծրագրերն իրար փոխընդհանրեն և ԱՄՆ-ի օգնության ծրագրերի արդյունավետությունը հասցվի առավելագույնի: ՀՀ կառավարության հետ ԱՄՆ-ի Առաքելությունն իր օգնության ծրագրերի ողջ փաթեթը կորոդինացնում է սարին երկու անգամ հրավիրվող հայ-ամերիկյան ճեմասկան համագործակցության միջկառավարական հանձնաժողովի միջոցով, իսկ մյուս միջազգային դոնորների հետ՝ դոնորների ամենամյա կորոդինացիոն ժողովների միջոցով:

ԱՄՆ-ի ԳՅՈՒՂԱՏՆԵՍՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ԴԵՊԱՐՏԱՄԵՆՏ

1992-ից սկսած Գյուղատնտեսության դեպարտամենտը առանցքային դեր է խաղում Տայասանին հասկացվող ԱՄՆ-ի օգնության մեջ: Վերջին սարք սարիների ընթացքում Դեպարտամենտը զգալի օգնություն է սրամադրել սննդամթերքի և աղբյուրի սեփուկ՝ ինչպես միջոցակալ, այնպես էլ մասնավոր կամավորական և հասարակական կազմակերպությունների ծրագրերի միջոցով: Դեպարտամենտը նաև սեյսմիկական և ֆինանսական օգնություն է ցուցաբերել գյուղատնտեսական ծառայություններ սրամադրող համարակետական կազմակերպություններին, գյուղատնտեսական բիզնեսի զարգացումը խթանելու, մարկետինգի գծով աջակցություն ցույց տալու, Տայկական գյուղատնտեսական ակադեմիայի մակարդակը բարձրացնելու և գյուղերում ջրհորների ծրագրերի համար: 1992-ից ի վեր Գյուղատնտեսության դեպարտամենտի կողմից Տայասանին սրամադրված օգնության ընդհանուր ծավալը գերազանցում է 415 միլիոն դոլարը՝ հիմնականում գործնի ու այլ աղբյուրների սեփուկ: 1996-ին Գյուղատնտեսության դեպարտամենտը սկսել է Մարկետինգի աջակցության ծրագիրը, որի նպատակն է սեյսմիկական, ֆինանսական և մարկետինգի գծով օգնություն սրամադրել Տայասանի գյուղատնտեսական ձեռնարկություններին և ֆերմերային մարկետինգի ասոցիացիաներին: Այս ծրագրով արդեն օգնություն են ստացել 55 սարքեր գյուղատնտեսական ձեռնարկություններ և 15 ֆերմերային մարկետինգի ասոցիացիաներ: Մարկետինգի աջակցության ծրագրով իրականացված աշխատանքների արդյունքում հայկական արտադրության սննդամթերքը նոր կարևոր շուկաներ է նվաճում Ռուսաստանում, Մեքսիկայի հանրապետություններում և Միացյալ Նահանգներում:

Ցորենի / հացահատիկի առաքումները Տայասան

1992-1995 ծանր սարիներին ԱՄՆ-ի Գյուղատնտեսության դեպարտամենտը կարևոր դեր է խաղացել ԱՄՆ-ի մարդասիրական օգնության ծրագրի շրջանակներում Տայասանին կենսական անհրաժեշտության սննդամթերք սրամադրելու գործում: Ցորենի առաջին առաքումը եղել է 1992 Ֆինանսական սարում և կազմել է 66.000 տոննա, աղբյուրը թիվն աճել է մինչև համարյա 200.000 տոննա 1993-1995 Ֆինանսական սարիներին: Ծրագրի ամենաակտիվ շրջանում ԱՄՆ-ի Գյուղատնտեսության դեպարտամենտն աղբյուրով էր Տայասանում հացի արտադրության համար անհրաժեշտ գործնի գրեթե 50 տկոսը: 1995 Ֆինանսական սարուց հետո, մասնավորեցման գործընթացի զարգացման և սեղանական գործնի արտադրության վերականգնման հետ մեկտեղ ԱՄՆ-ի գործնի առաքումների ծավալը սկսեց նվազել: Տ Կառավարության համաձայնությանը ԱՄՆ-ն գործնն արդեն սրամադրում է ոչ թե նվիրատվության կարգով, այլ «Public Law 480, Title 1» օրենքի շրջանակներում՝ «Մտնող առաջընթացի համար» արտոնյալ վարկային ծրագրով: Միակ բացառությունը եղել է 2000 Ֆինանսական սարում, երբ Միացյալ Նահանգները «Section 416 (b)» օրենքի շրջանակներում սրամադրել է 60.000 տոննա գործն ուղղաբյուրեղի օգնելու համար դրամաձևեր:

Վերջին երկու սարիների ընթացքում գործնն ու այլ աղբյուրները Տայասան են առաքել, որդեգրի դրամ փողի վերածվել, իսկ եկամուտներն օգտագործվելն հասարակական կազմակերպությունների աշխատանքը ֆինանսավորելու համար, կազմակերպություններ, ինչպիսիք են «Տայասանի սեյսմոլոգիական խումբ» հիմնադրամը, որը զբաղվում է գործնի սերմի որակի բարձրացման հարցերով, և ԱՄԲՈՒ-ը, որն իրականացնում է գյուղական վայրերի առողջապահության և գյուղական վարկերի ծրագրեր:

Գյուղատնտեսական ձեռնարկությունների զարգացում

1992-1995-ին ԱՄՆ-ի Գյուղատնտեսության դեպարտամենտը Տ Գյուղատնտեսության նախարարության հետ աշխատել է գյուղատնտեսական ծառայություններ սրամադրող մի կազմակերպություն հիմնելու ուղղությամբ՝ 330.000 նոր մասնավոր ֆերմերների կարիքները հոգալու համար: Նախարարության հետ իրականացվող այս ծրագրի նպատակն էր ստեղծել սեղանական, ռեզիդուս և հանրապետական մակարդակով մասնագետների մի համակարգ, որոնք կրթական և ցուցադրական ծրագրեր կկազմակերպեն Տայասանի մանր ֆերմերների համար: Ի վերջո, գյուղատնտեսական ծառայությունների ազգային նոր համակարգը զարգացնելու և դրա գործունեությունը աղբյուրովելու համար անհրաժեշտ ֆինանսական և սեյսմիկական օգնությունը Տ Գյուղատնտեսության նախարարությանը սրամադրելու յուսատվաբանությունը ստանձնեց Համաշխարհային Բանկի գյուղատնտեսական բարեփոխումների աջակցության ծրագիրը:

1996-ին ԱՄՆ-ի դեսպանն ԱՄՆ-ի Գյուղատնտեսության դեպարտամենտին առաջարկել էր մի խումբ մասնագետներ ուղարկել Տայասան՝ մասնավոր սեկտորում գյուղատնտեսական մարկետինգի կատարելագործման ծրագիր մշակելու համար: Այս նոր ծրագիրը

կոչվեց Մարկեթինգի աջակցության ծրագիր: Ծրագիրը զբաղվում է մասնավոր գյուղատնտեսական ձեռնարկությունների և ֆերմերային մարկեթինգի ասոցիացիաների զարգացման խնդիրներով: Ծրագրի շրջանակներում աջակցությունը սրամադրվում է միասնական «փաթեթի» ճեփով, որի մեջ մտնում է Տեխնիկական, ֆինանսական և մարկեթինգի գծով օգնությունը: Ծրագիրը սարքեր ուսումնասիրություններ և գնահատումներ է օգտագործում՝ վերամշակող որոշակի սեկտորներում (գինեգործություն, դանդի արտադրություն, մրգային արտադրություն, բանջարեղենի վերամշակում, մսագործություն և թռչնաբուծություն) աշխատանքի մտնող համար:

2002-ի դրությամբ Մարկեթինգի աջակցության ծրագիրը հարաբերություններ է հաստատել 55 գյուղատնտեսական ձեռնարկությունների հետ Տայասանի ողջ տարածքում: Այս ձեռնարկությունները շատ սարքեր են իրենց չափերով՝ սկսած առանց վարձու աշխատողների գործող ընտանեկան բիզնեսներից մինչև Արարսյան դաշտում միջ/բանջարեղենի մշակող մեծ ձեռնարկություններ: Մարկեթինգի աջակցության ծրագրի կլիենտները աշխատում են հետևյալ բնագավառներում՝ ըմպելիքների արտադրություն (3), կաթնամթերքի արտադրություն (12), մրգի և բանջարեղենի չրերի արտադրություն (4), համիկասներ, դարսարանյութեր և գյուղատնտեսական մեքենաներ (2), սննդամթերքի մեծածախ և մանրածախ առևտուր ու դահեստավորում (2), մրգի և բանջարեղենի վերամշակում (7), մսի վերամշակում (3), փաթեթավորում (3), թռչնի մսի վերամշակում (3), գինեգործություն (7) և այլ փոքր ձեռնարկություններ (5): 2001-ի վերջի դրությամբ այս ձեռնարկություններն ունեին 2.853 աշխատող, իսկ հումքը գնում էին ավելի քան 18.000 ֆերմերներից:

Մարկեթինգի աջակցության ծրագրի կլիենտներին Տեխնիկական օգնություն են ցուցաբերում մասնագիտացված ամերիկյան համալսարանների փորձագետներ, խորհրդատուներ մասնավոր սեկտորից, Մարկեթինգի աջակցության ծրագրի աշխատակիցները, VISTA-ն և այլ կազմակերպությունները: Խորհրդատուները Տայասան են գալիս կամ ողջ արտադրական սեգմենտի համար, կամ էլ կարճ ժամանակով (3-6 շաբաթ) և արդեն աշխատանքային կադրեր են հաստատել իրենց կլիենտների հետ: Մարկեթինգի աջակցության ծրագրի աշխատակիցները սերտորեն համագործակցում են իրենց կլիենտների հետ և նրանց օգնում են արտադրական դրոշմները լուծելու, նոր աղբյուրներ հայտնաբերել մշակելու, արտադրական նոր Տեխնոլոգիաներ ներդնելու, որակը բարձրացնելու, սանիտարական դրամաները բարելավելու և Տեղական ու արտասահմանյան նոր շուկաներ գրավելու հարցերում: 2001-ի ընթացքում Մարկեթինգի աջակցության ծրագրի աշխատակիցներն ու խորհրդատուներն ավելի քան 450.000 կիլոմետր սարածություն են կտրել մի երկրում, որը հյուսիսից մինչև հարավ ընդամենը 650 կիլոմետր է: Մարկեթինգի աջակցության ծրագիրը համագործակցում է նաև «Ազդեցիկություն» հետ՝ օգնելու ֆերմերներին բարձրացնել հումքի որակը և ընդհանուր բեռնավորությունը:

Մարկեթինգի աջակցության ծրագիրը վարկային երաշխիքների, վարձակալությունների և փոքր դրամաշնորհների միջոցով ֆինանսական օգնություն է սրամադրում հայկական գյուղատնտեսական ձեռնարկություններին և ֆերմերներին: Ֆինանսական ողջ օգնությունը կորոշված է Տեխնիկական և մարկեթինգի գծով աջակցության հետ. դրա մեջ մտնում են նաև սննդամթերքի անվանագրությունն ապահովելու համար դասադրվող սանիտարական սնուցումները: Վարկային երաշխիքները սրամադրվում են հայկական բանկերի միջոցով: Վարձակալությունները սրամադրվում են «Ազդեցիկություն» ՄՊԸ-ի միջոցով, որը գնման վարկեր սրամադրելու համար Մարկեթինգի աջակցության ծրագրի կողմից ստեղծված մի կազմակերպություն է: Արտադրական վարկերի ակումբները լրացուցիչ ֆինանսավորում են սրամադրում այն ֆերմերներին, ովքեր հումք են մատակարարում Մարկեթինգի աջակցության ծրագրի կողմից օգնություն ստացող վերամշակող և գինեգործական կազմակերպություններին: 2002-ին ծրագիրն իր կլիենտներին սրամադրել է հետևյալ ֆինանսական օգնությունը՝

2002-ին Մարկեթինգի աջակցության ծրագրի կողմից սրամադրված նոր ֆինանսական օգնությունը (ԱՄՆ դոլարով)

Ուղղակի օգնության վարկային երաշխիքներ գյուղատնտեսական ձեռնարկություններին	33 կլիենտ	\$ 1.256.000
Միկրոձեռնարկաշրջանային վարկեր փոքր գյուղատնտեսական ձեռնարկություններին	10 կլիենտ	\$48.000
Աղբյուրային վարկեր (աղակալ, ասեմբլիք տարեր և այլն) փոքր գյուղատնտեսական ձեռնարկություններին	12 կլիենտ	\$529.000
Փոքր նոյսակալային դրամաշնորհներ	25 կլիենտ	\$226.000
Մարմավորումների և փոխադրամիջոցների գնման վարկեր	13 կլիենտ	\$579.000
Արտադրական վարկերի ակումբներ	31 ակումբ, 487 ֆերմեր	\$528.000
Ընդամենը		\$3.166.000

Մարկեթինգի աջակցության ծրագիրը դրական առդրումներ է սվել: Մարկեթինգի աջակցության ծրագրի կողմից ֆինանսավորված կիրառական հետազոտական փորձարկումները հստակ ապացուցել են, որ հիբրիդ ամերիկյան լոլիկի, եգիպտացորենի և վարունգի սերերը ավելի բարձր բեռնավորություն ունեն և ավելի հուսալի են հայկական միջավայրում:

Ջրային ռեսուրսների կառավարման հետ կապված փորձարկումները Տեղերում ցույց են սվել, որ ֆերմերները զգալի գումարներ կարող են սնտեսել ռոզգումների թիվը և օգտագործած ջրի քանակը նվազեցնելու նոր և ավելի էժան Տեխնոլոգիաներ կիրառելու շնորհիվ:

Ֆերմերների 15 մարկետինգային ասոցիացիաները նոր շուկաներ են ստեղծում ֆերմերների համար՝ կաթնամթերք արտադրողների համար կաթի հավաքման կենտրոններ ստեղծելու և լոգիստիկայի համար նոր շուկաներ գտնելու միջոցով: Արդեն ավելի քան 2.500 ընտանիքներ կաթը հանձնում են Ֆերմերներին ղախկանող կաթի հավաքման կենտրոններ: Մարկետինգային այս նոր ասոցիացիաները մեկ կով ունեցող գյուղացուն հնարավորություն են տալիս այնքան կաթ վաճառել, որ նրա ստացած եկամուտը գերազանցում է գյուղական դպրոցի ուսուցչի եկամուտը:

Մարկետինգի աջակցության ծրագրի 36 գյուղատնտեսական ձեռնարկություններում և կաթի բոլոր մարկետինգային ասոցիացիաներում նկատվել է արտադրանքի որակի զգալի աճ և սանիտարական վիճակի բարելավում: Այդպիսի ցուցանիշների հասել են «Նախ և առաջ որակ» նախաձեռնության միջոցով, ըստ որի վերադաստիարակման դասընթացներ են կազմակերպվում հիմնական սանիտարական զանգվածների մասին, սրամադրվում է ավելի կատարյալ սարքավորումներ ձեռք բերելու և սննդամթերքն ավելի լավ պահպանելու զանազան միջոցառումներով: Կապիտալի հետ աշխատելու և այն վերամշակելու վերաբերյալ:

Տարածական արտադրության սննդամթերքն արդեն իր ուրույն տեղն է գրավել մի շարք նոր շուկաներում (օրինակ՝ Մոսկվայում, Մեքսիկայի հանրապետություններում, Կալիֆորնիայում) և ասիականաբար նորանոր շուկաներ է նվաճում:

Տարածական սննդամթերքի արտադրության ձեռնարկություններ արդեն ավելի ծանոթ են արտահանման հնարավոր նոր շուկաներին ու ավելի լավ են ղախկանող միջազգային ասոցիացիաներում մրցելու համար: Բանջարեղեն վերամշակող երկու ձեռնարկություններ իրենց 2002-ի որոշ արտադրանքը նախադաստիարակված են արտահանող կազմակերպություններին, ինչը զգալի առաջընթաց է 2000-ի համեմատությամբ, երբ այդ երկու ձեռնարկությունների արտադրանքի մի մասը մնացել էր ղախկանում և չէր իրացվել: Այնպես չէ, որ տնտեսի մածուկի և մրգերի խսանյութերի մեծածավալ արտահանումների ծավալը 2002-ին լինելու է ավելի քան 6.000 տոննա՝ 3,5 միլիոն դոլար ընդհանուր արժեքով: Մոտ 300.000 շիշ գինի է արտահանվել Ռուսաստան, Լատվիա և Միացյալ Նահանգներ:

Տարածական այլ գյուղատնտեսական ձեռնարկություններ Մարկետինգի աջակցության ծրագրի օգնությամբ նույնպես նոր և ավելի բարձրակարգ արտադրանք են վաճառում: Զգալիորեն աճել է փաթեթավորված սննդամթերքի արտադրության և արտահանման ծավալը: Այդպիսի սննդամթերքներից են բուսական թեյերը, մուրաբաները, ջեմերը, մարինադները, թթուները, ֆեստուղը, մրգափայտերը, լոլիկի շիրը, շաքարեղևի հալածված հալածված շուրը, ձկան ղախկանումները և մսամթերքը:

Տարածական գյուղատնտեսական ձեռնարկությունների համար կառավարիչների նոր սերունդ ղախկանում գործում օգնելու նպատակով Մարկետինգի աջակցության ծրագիրը Ազգային գյուղատնտեսական կենտրոն է ստեղծել Տարածական գյուղատնտեսական ակադեմիայում: Ուսումնական կենտրոնում 60 ուսանող 2 արվեստ ընթացքում արևմտյան ոճի ուսումնական ծրագրերով ուսումնասիրում են անգլերեն լեզուն, ինչպես նաև մարկետինգ, ֆինանսներ և կառավարում: Մինչև ուսման վերջին տարին յուրաքանչյուր ուսանող ամառային ամիսներին ղախկանում է անցնում Մարկետինգի աջակցության ծրագրի կողմից օգնություն ստացող որևէ գյուղատնտեսական ձեռնարկությունում: Ազգային գյուղատնտեսական կենտրոնն իր առաջին ժողովրդավարները սկսեց 2002-ի հունիս ամսին: Առաջին ժողովրդավարներն այժմ աշխատում են փնտրում գյուղատնտեսության ոլորտում, կամ էլ խորացնում են իրենց գիտելիքները Տարածական, ԱՄՆ-ի կամ Եվրոպայի տարբեր բուհերում:

Քոֆրան ծրագիր

Գյուղատնտեսությամբ և ազգային արտադրանքի զբաղվող հայ մասնագետների որակավորումը բարձրացնելու նպատակով ԱՄՆ-ի Գյուղատնտեսության դեպարտամենտը իրականացնում է Քոֆրան ծրագիրը: 1993-ից ի վեր 115 մարդ մեկնել է ԱՄՆ՝ գյուղատնտեսական ծառայությունների, գյուղատնտեսական բիզնեսի կառավարման, սննդամթերքի և ըմպելիքի մարկետինգի, գյուղատնտեսական վարկերի ու ֆինանսավորման, ինչպես նաև արտադրական շեյնտոլոգիաների գծով 3-4 շաբաթյա կրթական ծրագրերին մասնակցելու համար: Քոֆրան ծրագրի ժողովրդավարներն այժմ ղախկանում և ղախկանում են զբաղվելու Տարածական գյուղատնտեսության նախարարությունում, Տարածական գյուղատնտեսական ակադեմիայում և միջազգային դոկտոր կազմակերպություններում:

ԱՄՆ-ի Ֆինանսների դեպարտամենտ

ԱՄՆ-ի Ֆինանսների դեպարտամենտի սեյնիկական խորհրդատուները ՀՀ Ֆինանսների և էկոնոմիկայի նախարարությանը խորհրդավորություն են օգնում սրամադրում քյուզեի դարսասման և բարեփոխումների, հարկային վաշարարության և ղեակական դարսսի կառավարման ոլորսներում 1996-ից սկսած: ԱՄՆ-ի Ֆինանսների դեպարտամենտի սեյնիկական օգնությունը ԱՄՆ-ի կառավարության կողմից Հայաստանում իրականացվող համադարվակ սնստակական բարեփոխումների ծրագրի անբաժանելի մասն է կազմում: ԱՄՆ-ի Պեակական դեպարտամենտի Թմրանյութերի դեմ միջազգային դայմարի և իրավադաի հարցերի բաժնի հես միասին, ԱՄՆ-ի Ֆինանսների դեպարտամենտի սեյնիկական աշակցության գրասենյակը կոորդինացնում է նաև իրավադաի մարմիններին օգնության ծրագիրը:

2002 Ֆինանսական սարում Ֆինանսների դեպարտամենտի ծրագրի ուղղվածությունը կենսրնացել է հեսկյալ երեհ սարերի վրա՝ **իրականացում, ֆիսկալ քափանցիկություն և վերադարսասում:**

Իրականացումը սեղի է ունենում ՀՀ Ֆինանսների և էկոնոմիկայի նախարարությունում ուսուցման կենսրն սեղծելու միջոցով: 300.000 դոլարի ամերիկյան դրամաւնրհով ֆինանսավորված այս կենսրնը հեսագայում ղեհ է դառնա ղեակական ֆինանսների կառավարման ոլորսում վերադարսասման բոլոր դասընթացների անցկացման հիմնական վայրը: Ֆինանսների դեպարտամենտը նախասեսում է եհներ վերսնորոգել և կահավորել, համակարգիչներ և ուսումնական նյութեր սրամադրել և դասախոսներ դարսասել: Առաջին փուլը նախասեսավում է ավարսին հասցնել 2003-ի փեհրվարի կեհերին, իսկ երկրորդը՝ 2003-ի մայիսի վեհջին: Նախասեսավում է, որ մոհակա 3-ից 4 սարիների ընթացում այդ կենսրնում վերադարսասում կանցնեն մինչև 1000 մարդ: Սկզբում հիմնական եհեհը դրվելու է քյուզեային գործընթացի վրա՝ ձևակերում և իրականացում, ինչդեհ նաև դրա հեհ կադված մյուս թեմաների վրա, օրինակ՝ կանխիկ դրամի կառավարում, ծրագրերի քյուզեների և ծրագրերի կառավարում: Ժամանակի ընթացում թեմաների երչանակն ընդլայնվելու է՝ ներառելով ղեակական ֆիսկալ կառավարման ոլորսի այլ թեմաներ: Կենսրնում նախասեսավում են նաև հեռակա ուսուցման ծրագրեր: Ի վեհջո, այն դառնալու է սարածաերչանային կենսրն, որը կարող է հիմնավորված ֆիսկալ փաղափականության միջոցով նդասել սարածաերչանային կայունությանը:

Ֆիսկալ քափանցիկություն: «ՀՀ 2002 թ.-ի ղեակական քյուզեի համառոտ ուղեցույց» գրույկի հրսարակումը այդ կարգի սեղեկություններ հանրությանը հասանելի դարձնելու առաջին փորձն էր: Լույս են սեսել գրույկի 3.300 հայերեն և 700 անգլերեն օրինակներ: Հույս կա, որ այդ ուղեցույցը կդառնա ավանդական և կհրսարակվի ամեն սարի, ինչը կնդասի կառավարման հարցերում հանրության ավելի ակտիվ մասնակցությանը: Պլանավորվում է հրսարակել նաև 2003-ի քյուզեի ուղեցույց և ձեռնարկ:

Վերադարսասումը միեհ եղել է և կարունակի մնալ ԱՄՆ-ի Ֆինանսների դեպարտամենտի կողմից Հայաստանում իրականացվող ծրագրերի կարևոր մասը: Իրականացվել են վերադարսասման երկու ծրագրեր, առաջինը՝ ծրագրերի քյուզեի, իսկ երկրորդը՝ քյուզեի կասարման վերաբերյալ: Հեհագայում բոլոր սեմինարներն ու դասընթացները կազմակերվելու են ուսուցման կենսրնի միջոցով կամ նրա հեհ համագործակցելով:

Անհրաժեհության դեղում Ֆինանսների դեպարտամենտը մասնակցում է հանրային ծախսերի ուսումնասիրությունների և միջնաժամկեհ ծախսերի դյանավորման հեհ կադված գործողություններին: Ֆինանսների դեպարտամենտը մասնակցելու է նաև ԱՄՆ-ի Միջազգային զարգացման գործակալության կողմից ֆինանսավորված «Օրենսդիր ճյուղի հզորացման» ծրագրի երչանակներում իրականացվող միջոցառումներին և, ըստ անհրաժեհության, իր գործունեությունը կոորդինացնելու է մյուս դոնոր կազմակերպությունների հեհ:

Բացի այդ, Ֆինանսների դեպարտամենտը նախասեսում է սեյնիկական օգնություն սրամադրել ֆիսկալ աուդիտների գծով՝ ՀՀ Ֆինանսների և էկոնոմիկայի նախարարության խնդրանքով: Համագործակցելով ՀՀ Ֆինանսների և էկոնոմիկայի նախարարության հեհ, Ֆինանսների դեպարտամենտը կասարելու է կարիքների ուսումնասիրություն՝ գործունեության երկուսեհ ընդունելի դյան մեակելու համար:

ԱՄՆ-Ի ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ԴԵՊԱՐՏԱՄԵՆՏ

1995-ի մայիսից սկսած ԱՄՆ-ի Պաշտպանության դեղատրամբան հայաստանում ներկայացված է ԱՄՆ-ի Ռազմական կցորդի գրասենյակի միջոցով: Ռազմական կցորդի գրասենյակը հիմնականում զբաղվում է միջազգային վարժանքներ կազմակերպելով, ինչպիսին էին, օրինակ, լեռնային փրկարարների վերջերս անցկացված վարժանքները, որոնց մասնակցում էին փրկարարներ հայաստանից, Վրաստանից, Ռուսաստանից և Միացյալ Նահանգներից: Ռազմական կցորդի գրասենյակը ղախասվասանում է նաև ղաշտպանության ոլորտում համագործակցության և անվտանգության ոլորտում հայաստանին սրվող օգնության համար:

2001-ի աւնանը «Ազատության աջակցության ակ»-ի 907 բանաձևի առկախումը հնարավոր դարձրեց մարդասիրական օգնության Եջանակներից դուրս ուղղակի ռազմական օգնություն սրամադրել: 2002 Ֆինանսական սարում արսատահմանյան ռազմական ֆինանսավորման և վաճառքի ծրագրերի Եջանակներում հայաստանին 4 միլիոն դոլար է հասկացվել վերադասրասման դասընթացներ կազմակերպելու և ոչ մահաբեր ռազմական սարավորումներ ձեռք բերելու համար: Բացի այդ, այս սարի Պաշտպանության դեղատրամբանի միջոցներից 400.000 դոլար է սրամադրվելու, որդեսզվի մի քանի հայ զինվորական աղաներ մասնակցեն Միացյալ Նահանգներում անգլերեն լեզվի և ռազմական գործի դասընթացներին:

Ռազմական կցորդի գրասենյակն իրականացնում է ԱՄՆ-ի Պաշտպանության նախարարության մարդասիրական օգնության ծրագրերը հայաստանում, որոնց Եջանակներում ֆինանսավորում է սրամադրվում առողջադախության ոլորտի և աղենների դիմագրավման ենթակառուցվածքների ծրագրերին: հայոդը սարվա համար 200.000 դոլարի հայ է ներկայացվել հայաստանի հիվանդանոցները վերանորոգելու համար: 1995-ից ի վեր Ռազմական կցորդի գրասենյակը 15 միլիոն դոլար արժողությամբ դեղորայք, բժշկական դարագաններ և սարավորումներ է հայթայթել Երևանի ուր բժշկական կենտրոնների համար:

Ռազմական կցորդի Երևանյան գրասենյակը հայաստանի ներկայիս և ադագա առաջասար մասնագետներին գործուդում է Ղերմանիայի Ղարմիլե հադաբում գեակող Ձորջ Մ. Մարալի կենտրոնը, որեղ նրանք բազմաթիվ սեմինարների և դասընթացների են մասնակցում: դասընթացների ժամանակ մեծ ուրադություն է դարձվում ժողովրդավարական և արևմտյան սկզբունքներին, որ հայ մասնակիցները կարող են իրենց հեք բերել հայաստան:

Երևանում Ռազմական կցորդի գրասենյակն իրականացնում է նաև ԱՄՆ-ի Պեսական դեղատրամբանի մարդասիրական ակնագերծման ծրագիրը հայաստանում, որի Եջանակներում հեռացվում և ոչնչացվում են այն բոլոր վսանգավոր ականները, որոնք դարաբադյան դարեսագմից հեռո դեռ մնացել են բնակելի վայրերում: Ավելի քան երկու միլիոն դոլար է հասկացվել վերադասրասման դասընթացներ կազմակերպելու, ակնագերծման համար անհրաժեք սարավորումներ ձեռք բերելու և Էջմիածնում գերժամանակակից ուսումնական կենտրոն սեղծելու համար:

ԽՏՂԱԴՊՈՒԹՅԱՆ ԿՈՐՊՈՒՄ

Խտղադրության կորդուսը հայաստանում իր գործունեությունը սկսել է 1992-ին: Այդ ժամանակից ի վեր հայաստանում աշխատել են ավելի քան 330 ամերիկացի կամավորներ: Յուրաքանչյուր կամավոր աշխատում է երկու սարի: Յուրաքանչյուր սարի միջին հաշվով 60-70 կամավորներ աշխատում են երեք հիմնական ուղղություններով՝ անգլերեն լեզվի դասավանդում, քիզնեսի և առողջադասական ուսուցում: Կամավորներն անգլերեն լեզու են դասավանդում և վերադասասում են անգլերենի հայ ուսուցիչներին, վերադասասման դասընթացներ են անցկացնում արևմտյան քիզնեսի վերաբերյալ և ամրադրում են հասարակական կազմակերպությունների կառավարումը: Նրանք ներմուծել են նաև կանխարգելիչ առողջադասության գաղափարը: Հաշվի առնելով հայկական հասարակական կազմակերպությունների և ՀՀ Բնադասադասության նախարարության արտահայտած մեծ հետաքրքրությունը, ներկայումս մի նոր բնադասադասական ծրագիր է մշակվում:

Խտղադրության կորդուսը հանդես է եկել հետևյալ նախաձեռնություններով. սեղեկասվական սեխնուղղիաների ոլորում՝ համակարգչային ծրագրերի և ինստրուկցիային սեխնուղղիաների դասավանդում, երիտասարդության զարգացման ոլորում՝ «Աղջիկներն առաջնորդում են մեր աշխարհը» և Էկո ճամբարների ղեկավարական ճամբարների կազմակերպում, իսկ գեղերային խնդիրների և զարգացման ոլորում՝ զարգացման հարցերով զբաղվող մասնագետների և կամավորների համար գեղերային վերադասասման մասին վերադասասման դասընթացների կազմակերպում:

Համագործակցելով հայաստանի համայնքների և կազմակերպությունների հետ, Խտղադրության կորդուսի կամավորները համայնքների զարգացման բազմաբնույթ ծրագրեր են իրականացնում, այդ թվում՝ համակարգչի և լեզուների ուսուցման կենտրոնների, հասարակական կազմակերպությունների, մասնագիտական ուսուցման կենտրոնների, համայնքներում և դպրոցներում խաղահրադարակների ստեղծում, համայնքային կենտրոնների համար ֆինանսական միջոցների հայթայթում, դպրոցների սանիտարական վիճակի բարելավում, գրադարանների հիմնում, համայնքներում բնադասադասական ծրագրեր և այլն:

Բացի սեխնիկական օգնություն սրամադրելուց, Խտղադրության կորդուսը նաև մշակութային փոխանակման երկու նուղասակ է հետադրում: Աշխատանքի երկու սարիների ընթացում կամավորները հայաստանցիներին ծանոթացնում են ամերիկյան մշակույթին, իսկ Միադայալ Նահանգներ վերադասադասուցից հետո նրանք իրենց հայրենակիցներին ծանոթացնում են հայ մշակույթին:

ՊԵՏԱԿԱՆ ՂԵՊԱՐՏԱՄԵՆՏ

ԱՄՆ-ի կառավարության կողմից Արևելյան Եվրոպայի և ԱՊՏ երկրներին սրվող ողջ օգնությունը կորոշվում է Վաշինգտոնում գտնվող ԱՄՆ-ի Պետական դեպարտամենտը՝ Եվրոպային և Եվրասիային սրամադրվող ամերիկյան օգնության կորոշիմաստրի գրասենյակի միջոցով:

Տայասանում հասկալալի ակտիվ է Կորոշիմաստրի գրասենյակի մարդասիրական ծրագրերի բաժինը: 1992-ից ի վեր բաժինը ավելի քան 200 միլիոն դոլարի մարդասիրական օգնություն է ցույց տվել Տայասանին, այդ թվում մազոթ, նավթ և դիզելային վառելիք ձմեռային ամիսներին, զարնանագանի և աճնանագանի սերմացու, մասնավոր կամավորական կազմակերպությունների միջոցով իրականացվող մարդասիրական հասուկ ծրագրեր, մարդասիրական օգնության 77 օղային փոխադրումներ և ԱՄՆ-ի Պաճտանության դեպարտամենտի հավելյալ գույք ու մասնավոր անձանց կողմից նվիրաբերած աղբամբներ (սննդամթերք, հագուստ, ժամանակավոր կացարաններ, դեղորայք, բժշկական դարագաններ և սարքավորումներ):

1992-ին ՏՏ-ում ԱՄՆ-ի դեպարտության հիմնադրումից ի վեր Երևանում իր ներկայացուցչությունն ունի Պետական դեպարտամենտի կրթության և մճակութային հարցերի բյուրոն, որը նախկինում հայտնի էր ԱՄՆ-ի Տեղեկատվական գործակալություն անվանումով: Այդ ներկայացուցչությունը՝ Տասարակական դիվանագիտության բաժինը (նախկինում՝ ԱՄՆ-ի Տեղեկատվական ծառայություն) կարևոր դեր է խաղում հայասանցիների համար ԱՄՆ-ում կրթության, մասնագետների փոխանակման և վերադաստատման ծրագրեր կազմակերպելու գործում: 2002 Ֆինանսական տարում Տասարակական դիվանագիտության բաժինը ֆինանսավորել է 50 հայ ուսանողների ուսումը ԱՄՆ-ի համալսարանների մագիստրատուրաներում, 22 ուսանողների մեկնայա ուսուցումը ամերիկյան համալսարաններում և 45 բարձր դասարանցիների ուսումը ամերիկյան դոկտոսներում՝ Բրադլիի ծրագրի շրջանակներում, նոյնտես մեկ տարի ժամկետով: Տասարակական դիվանագիտության բաժինն իրականացնում է նաև Տայասանի հասարակական կազմակերպությունների և զանգվածային լրատվության միջոցների համար նախատեսված ժողովրդավարության և կառավարման փոքր դրամաճորհների ծրագիրը, ՏՏ կրթության և գիտության նախարարության հետ համատեղ կորոշիմացում է ուսուցիչների վերադաստատման և ուսումնական ծրագրերի մճակման ծրագրերը և մճակում է զանգվածային լրատվության միջոցների զարգացմանն աջակցող ծրագրեր: 1999-ին Տասարակական դիվանագիտության բաժինը սկսել է մեծ հաջողություն ունեցող ինտերնետային ցանցին միացման ծրագիրը, որի շրջանակներում անհրաժեշտ սարքավորումներ և ինտերնետային կաղ է սրամադրվել Տայասանի ավելի քան 80 դոկտոսների: 2002 Ֆինանսական տարում այդ ծրագրից կոզսվեն ևս հառատոն (40) դոկտոսներ:

Տայասանի իրավադաի մարմիններին ուղղված ԱՄՆ-ի կառավարության օգնության ծրագրերը, այդ թվում նաև ՏՏ գլխավոր դասավազության և ՏՏ ներին գործերի նախարարության ալխասակիցների համար կազմակերպվող վերադաստատման դասընթացները, կորոշիմացում է ԱՄՆ-ի Պետական դեպարտամենտի Թմրանյութերի դեմ միջազգային դայաբարի և իրավադաի հարցերի բաժինը:

ՏԱՏՈՒԿ ՆԱՄԵԱԶԵՆՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ԵՎ ԾՐԱԳՐԵՐ

ՏԱՅ-ԱՄԵՐԻԿՅԱՆ ՏՆՏԵՄԱԿԱՆ ՏԱՄԱԳՈՐԾԱԿՅՈՒԹՅԱՆ ՄԻՋԿԱՌԱՎԱՐԱԿԱՆ ՏԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎ

Տայամերիկյան տնտեսական համագործակցության միջկառավարական հանձնաժողովը ստեղծվել է 2000-ի հունվարի 27-ին, երբ ԱՄՆ-ի և ՏՏ կառավարությունները համագործակցության հուճազիր ստորագրեցին: Տանձնաժողովի ստեղծման նդասակն էր բարձր մակարդակով կանոնավոր շփումների հնարավորություն ընձեռնել, խթանել հետագա տնտեսական համագործակցությունը, առաջ տանել տնտեսական և շուկայական բարեփոխումները և առավելագույնի հասցնել ԱՄՆ-ի օգնության ծրագրերի աղյուսակետությունը: Տանձնաժողովի համանախագահներն են. ԱՄՆ-ի կառավարության կողմից՝ Եվրոպայի և Եվրասիայի երկրներին սրամադրվող ԱՄՆ օգնության կորոշիմաստրը, իսկ ՏՏ կառավարության կողմից՝ ՏՏ ֆինանսների և էկոնոմիկայի նախարարը: Ստեղծումից ի վեր հանձնաժողովը հինգ նիստ է անցկացրել: 2000-ի մայիսին՝ Երևանում, 2000-ի սեպտեմբերին՝ Վաշինգտոնում, 2001-ի մարտին՝ Երևանում, 2002-ի հունվարին՝ Երևանում և 2002-ի սեպտեմբերին՝ Վաշինգտոնում: Վերջին նիստի ժամանակ քննարկվել են Տայասանի մակրոտնտեսական իրավիճակը և ֆինանսական հաղափականությունը, այդ թվում ՏՏ կառավարության աղբասության նվազեցման ռազմավարությանը վերաբերող փաստաթուղթը և ռազմավարական դյանավորման մյուս միջոցները, Տայասանում բիզնես մթնոլորտը, այդ թվում Տայասանի սդասակելիք անդամակցությունն Առևտրի համաշխարհային կազմակերպությանը և առաջիկայում սդասակող կոռուդցիայի դեմ դայաբարի ՏՏ կառավարության ռազմավարությունը, ահաբեկչության և մարդկանց առևտրի դեմ դայաբարի միջոցառումները, էներգետիկային և շրջակա միջավայրի կառավարմանը վերաբերող մի շարք խնդիրներ, այդ թվում էներգիայի բաշխիչ ցանցերի վերջերս տեղի ունեցած սեփականաճորհումը: Ժամանակը ցույց է տվել, որ միջկառավարական հանձնաժողովի այս ձևաչափը Տայասանում ԱՄՆ-ի օգնության ծրագրերը և Տայասանի երկարաժամկետ ռազմավարական զարգացման մեջ նրանց դերը քննարկելու և զննահատելու զերագանց միջոց է:

ՏԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԴԻՎԱՆԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ԲԱԺԻՆ

ԱՄՆ-ի դեսպանության Տասարակական դիվանագիտության բաժինը (հայտնի է նաև «Տասարակայության հեռ կառուցիչի բաժին» անունով), որը զբաղվում է մամուլի, մեակայթի և կրթության հարցերով, լուսաստանացի է Տայասանում իրականացվող մի Եարբ բազմաբնույթ փոխանակման և զարգացման ծրագրերի համար: Տասարակական դիվանագիտության բաժնի այդ ծրագրերը, որոնք ստեղծված են Տայասանում ժողովրդավարության ամրադնդման ու ընդհանրապես միջուկային բարեկալիքի մամուլի Ամառայության ընդհանուր նպատակների իրականացմանն աջակցելու համար, նախատեսված են կառավարության ղաւճոնյաների, գիճակալանների, ուսանողների և սարբեր մասնագիտությունների ճեր հայաստանցիների լայն շրջանի համար: Այս ծրագրերը, որոնց մի մասը բազաաաղես Տայասանի համար է, երկու հիմնական ուղղվածություն ունեն` մասնագիտական զարգացում և ակադեմիական ծրագրեր:

Մասնագիտական զարգացում - Մասնագիտական զարգացման ծրագրերը սարբեր մասնագիտությունների ճեր մարդկանց փորձի փոխանակման հնարավորություն են սալիս` ինչողես հայ մասնագետներին Միացյալ Նահանգներ ուղարկելու, այնողես էլ ամերիկյան մասնագետներին Տայասան հրավիրելու միջոցով:

- Միջազգային այցելությունների (IV) ծրագրի շրջանակներում ողեսական և ոչ ողեսական սեկտորներից ընճրվում են ներկայիս և աղազա աաաչնորոններ, որոնց հնարավորություն է ճրվում մասնակցել 2-3 Եաբաթյա ծրագրերի Միացյալ Նահանգներում: Այդ ծրագրերից Եաճերին համաճեղ մասնակցում են Տայասանի, Աղրբեչանի և Վրասանի ներկայացուցիչներ, ինչը նողասում է Կովկասի բոլոր երկրների ներկայացուցիչների միջև կաղ հասաճելու միջոցով սարաճաճչանային կայունությունն ամրադնդելու Աաաբայության նողասակի իրականացմանը: 2002 Ֆինանսական սարում կազմակերղված ծրագրերից էին «Կառավարության և բիզնեղի մեչ հաճվեճու լինելը», «Գյուղաճճեսությունն ու համաճխարհային ճճեսությունը», «Լրագրողական էթիկա» և «ԱՄՆ-ի ողասական համակարղը»:
- Տամայնբային կաղերի ծրագրի մասնակիցներն ընճրվում են սարբեր ողրճներից` հասուկ ուճաղություն ողրաճնելով փոբ և միջին ճեռնարկություններին: Մասնակիցները չորս Եաբաթով մեկնում են Միացյալ Նահանգներ, որճեղ մասնագիտական փորձ են ճեռբ բերում նոյն ողրճի ամերիկյան ճեռնարկություններում կամ կազմակերղություններում: Ամերիկյան ընճանիբներում աղրելը և` հայ մասնակիցներին, և` նրանց ամերիկաղի ճանճերերին հնարավորություն է սալիս խորաղնել գիճելիբները միմյանց մեակույթի մասին:
- Տյուբեճ Տամֆրիի կրթաթոճակը ճրվում է զարգացման հեռ կաղված ողրճներում աճխաճող մասնագետներին` մեկ սարով: Այդ կրթաթոճակը սաղողները Միացյալ Նահանգների սարբեր համալսարաններում մասնակցում են մասնագիտացված կրթական ծրագրերին, որոնց աղղոնբում սակայն գիճական կոչում չեն սանում, աղա ողրակիկա են անղնում սարբեր ընկերություններում, կառավարական կամ միջազգային կազմակերղություններում:
- Կրթական ողրճի գորճընկերության (Pie) ծրագրի համար ընճրվում են ողղրոցներում և բուիերում փաղաբաղիական կրթություն ողասավանղող լավաղոյն մանկավարճները, որոնց գորճուղում են Միացյալ Նահանգներ` վեղԵաբաթյա մասնագիտական սեմինարներին մասնակցելու համար:
- Անղերեն լեղվի և ամերիկաղիտության ոուուղանման մեչ հաչողությունների համար մրղանակը (TEA) ճրվում է հանրակրթական ողղրոցների աչի ընկած ողասաոներին: Կիսաեղրափակիչ փուղ հասաճ ոուուղիչները սանում են վաուչերներ, որոնք կարող են փոխանակել զրբերով, սարբավորումներով և ողղրոցների համար այլ Եաճ անհրաճեճ ողարաղաներով: Եղրափակիչ փուղ հասաճները մեկնում են Միացյալ Նահանգներ` մասնագիտական զարգացման ամաաային ծրագրերին և մեակուրթային միջողաաումներին մասնակցելու համար:

- «Ճամանակակից հիմնահարցեր» կրթաթոշակն այդ ծրագրի մասնակիցներին հնարավորություն է տալիս Միացյալ Նահանգներում չորս ամսվա ընթացքում ուսումնասիրել թեմաներ, որոնք կառված են Տայասանի կայուն աճի և ճնշման կարգապահման, ժողովրդավարության ամրապնդման և օրենքի իրականության հաստատման, ինչպես նաև հաղափարական հասարակության խնդիրների հետ: Ծրագրի մասնակիցներն իրենց հետազոտությունները կատարում են համալսարաններում, հետազոտական կենտրոններում և կառավարական կազմակերպություններում:

- ԱՄՆ-ի խոսնակների և մասնագետների ծրագիրը սարբեր մասնագիտությունների սեր ամերիկացիներին (սկսած լրագրողներից մինչև ամերիկյան հաղափարական համակարգի մասնագետները) հնարավորություն է տալիս այցելել Տայասան՝ իրենց մասնագիտական գիտելիքների ու փորձի կարիքն ունեցող սեղական կազմակերպություններին և կառույցներին օգնելու համար: Ամերիկացի մասնագետների այցելությունները սկսում են երկուսից-վեց շաբաթ, որի ընթացքում նրանք դասախոսություններ են կարդում, մասնագետների համար սեմինարներ են կազմակերպում, կամ էլ հանդես են գալիս որպես խորհրդատուներ:
- Ժողովրդավարության հանձնաժողովի փոքր դրամաբանությունների ծրագրի Երջանակներում դրամաբաններն են սրամադրվում սեղական կազմակերպություններին և զանգվածային լրատվության միջոցներին՝ ժողովրդավարության և անկախ մամուլի հետագա զարգացմանն օգնելու և Տայասանում սեղեկավարության ազատ հոսքը զարգացնելու համար:

Ակադեմիական ծրագրեր – Ընդգրկելով կրթական համակարգի բոլոր մակարդակները՝ սարբերական դպրոցից մինչև դոկտորանտուրա, ակադեմիական ծրագրերն իրենց մեջ դարձնում են ինչպես կրթական փոխանակման ավանդական ծրագրեր, այնպես էլ ուսումնական ղյանների կատարելագործման ծրագրեր: Այս ծրագրերի ընդհանուր նպատակն է հայ ուսանողներին ծանոթացնել այնպիսի առարկաների ուսումնական նյութերի հետ, ինչպիսիք են ճնշման գիտությունը, բիզնեսի կառավարումն ու հանրային հաղափարականությունը, որոնք սովորաբար չեն դասավանդվել սեղական ուսումնական հաստատություններում, ընդ որում այդ ծանոթությունը լինում է կամ անմիջական, կամ էլ սեղական դպրոցներում կամ բուհերում անցկացվող ծրագրերի միջոցով:

- «Փուլբայթ» գիտական ծրագիրը հնարավորություն է տալիս ամերիկացի գիտնականներ հրավիրել Տայասան՝ դասավանդելու կամ հետազոտություններ կատարելու, կամ էլ հայ գիտնականներ ուղարկել Միացյալ Նահանգներ՝ նույն նպատակներով: Պեսական դեղատրամադրանքի ամենահեղինակավոր՝ «Փուլբայթ» գիտական ծրագիրը միջազգային մակարդակով գաղափարների իմաստալի փոխանակման միջոց է ստեղծում:

- Երիտասարդ դասախոսների զարգացման ծրագիրը (JFDP) մեկամյա և գիտական կոչում չհանրող ծրագիր է, որը մասնակիցներին հնարավորություն է տալիս հյուրընկալվել Միացյալ Նահանգների համադասախոսական հաստատություններում և սերտորեն համագործակցել ամերիկացի գործընկերների հետ՝ դասավանդման նոր մեթոդների և ուսումնական նոր ղյանների մեակման գործում, որոնք Տայասան վերադառնալուց հետո մասնակիցները կկիրառեն իրենց հաստատություններում:

- «Փուլբայթի ամերիկացիության ինստիտուտներ» ծրագիրը (FAI) վեցշաբաթյա մասնագիտական սեմինարներ է կազմակերպում ամերիկացիությանը ակտիվ զբաղվող գիտնականների և այլ մասնագետների համար: Այս լուրջ ակադեմիական ծրագրի Երջանակներում ֆնարկվում են ԵԱՏ Սարբեր թեմաներ՝ ամերիկյան գրականությունից մինչև ազգային անվսանգության խնդիրներ: Այս ծրագրին Տայասանի առաջատար համալսարաններից մեկի մի դասախոսի ակտիվ մասնակցության շնորհիվ ստեղծվել է ամերիկացիության առաջին ուսումնական ղյանը Տայասանում:

- Ազատության աջակցության ակտի «Մասի» ծրագիրը մեկ կամ երկամյա ուսուցման ծրագիր է, որի արդյունքում մասնակիցները մագիստրոսի կոչում են ստանում: Ծրագրի նպատակն է Միացյալ Նահանգներում կրթություն ստացած կադրեր զարգացնել այնպիսի բնագավառներում, ինչպիսիք են, օրինակ՝ իրավաբանությունը, ղեսական կառավարումը և մենեջմենթը:

- Ազատության աջակցության ակտի ուսանողական ծրագիրը մեկամյա ծրագիր է հայկական բուհերում սովորող ուսանողների համար: Ծրագրի մասնակից ուսանողները մեկնում են Միացյալ Նահանգներ՝ այնտեղ մեկ արի Սարբեր մասնագիտություններով ուսանելու համար: Տուն վերադառնալուց հետո այդ ուսանողներն իրենց նոր ստացած գիտելիքները կիրառում են իրենց համակուրսեցիների հետ, իսկ հաճախ

նան դեկավար ղաճսոններ են զբաղեցնում (կամ ստեղծում) սարքեր ուսանողական կազմակերպություններում:

- Առյազա դեկավարների փոխանակման ծրագիրը (FLEX) ընտրում է լավագույն բարձր դասարանցի դորոցականների և նրանց հնարավորություն է սալիս մեկ սարի ադրել Միացյալ Նահանգներում՝ ամերիկյան ընսանիմներում և հաճախել սեղի հանրակրթական դորոց: Բացի ամերիկյան դասավանդման մեթոդներին և ամերիկյան մեակույթին ծանոթանալուց, դորոցականները համայնային ակտիվություն և կամավորականություն են սովորում՝ առեմներ, որ վերադառնալուց հետո սարածելու են Տայասանում:
- Տամալսարանների միջև համագործակցության ծրագրի նդասակն է Տայասանի բուհերի և ԱՄՆ-ի փոլեջների և համալսարանների համադասասլսան ծրագրերի միջև կադ ստեղծելու միջոցով աջակցել ուսումնական դլանների մեակմանն ու վարչական բարեփոխումներին: Այս ծրագրի երջանակներում համագործակցություն է ծավալվել լրագրության, հանրային ֆինանսների, բիզնեսի և սնեսագիտության դասավանդման դորոներում:
- Տարրական և միջնակարգ դորոցի ուսուցիչների վերադասրասման ծրագրերը զբաղվում են ուսումնական դլանների կասարելագործման և ադդեն աբխասոդ ուսուցիչների կամ ադյազա մանկավարժների վերադասրասման հարցերով: Մերտրեն համագործակցելով ՀՀ կրթության և գիտության նախարարության հետ, այս ծրագրերը հնարավորություն են ընձեռնել ուսուցիչներ ուդարկել Միացյալ Նահանգներ՝ մասնագիտական զարգացման ինեսնսիվ սեմինարների մասնակցելու համար, որսեղ ծրագրի մասնակիցներն ուսումնասիրում են ամերիկյան դորոցների ուսումնական դլանների բովանդակությունը և դասավանդման մեթոդիկան, մեթոդական ձեռնարկներ են մեակում ադդեն աբխասոդ ուսուցիչների համար, այնուհետև այդ ձեռնարկները կիրառում Տայասանի սարքեր դորոցներում: Ուսուցիչների վերադասրասման հարցերով զբաղվողները ջանում են հավասարակեռություն դահդանել ամերիկյան կրթական սեսության և Տայասանում կիրառվող կրթական մեթոդների միջև: Այս ծրագրերի հիմնական նդասակներից են ֆնսադասական մսածողությունը, սոցիոլոգիական գիտությունները և դասին ակտիվ մասնակցությունը:

- «Ինեսրնեսային կադ Տայասանի դորոցներում» ծրագիրը լուրջ նախաձեռնություն է, որի ենրհիվ Տայասանի դորոցները միացվում են ինեսրնեսային ցանցին: Դորոցներն ընտրվում են բաց մրցույթի կարգով: Ընտրված դորոցներում ծրագրի միջոցներով բացվում են ինեսրնեսային կենտրոններ, որսեղ սեղադրվում են համակարգիչներ և անհրաժեես այլ սարավորումներ: Այդ դորոցները սսանում են նան մեկ սարվա ինեսրնեսային կադի ֆինանսավորում, ինչդես նան սեղական մասնագեսներ՝ ուսուցում կազմակերդելու և սեխնիկական ադասարկում ադահովելու համար: Ծրագրի երկու առանցֆային բադադրիչներն են Տայասանի կրթական համակարգի համար դորոցական ցանցի ստեղծումը և Ինեսրնեսը որդես ուսուցման միջոց զարգացնելը: Դասերից հետո ինեսրնեսային կենտրոնները բաց են սեղի բնակիչների համար, որոնց համար դասընթացներ են կազմակերդվում ինեսրնեսը որդես սեղեկասվության ադբյուր, մարկեսինգի և հեռահադորդակցության միջոց օգսագործելու մասին: Նախասեսված է, որ մինչև 2002-ի վերջը Տայասանում բացվելու են 120 այդդիսի կենտրոններ, իսկ հեսազա մի ֆանի սարիների ընթացում այդ կենտրոնների թիվը դեսֆ է ավելանա ևս մի ֆանի հարյուրով:

ԱԿՏԵՄԻԱԿԱՆ

	1998	1999	2000	2001	2002
FLEX	50	50	50	50	50
«Մասֆի»	69	55	40	50	50
Ուսանողական ծրագիր	24	25	22	22	19
JFDP			2	3	5
FAST	2	3	2	3	2
«Փուլբայթ» (Նայասսանում)	2	2	2	2	2
Տարրական դպրոցի ուսուցիչների վերադասրասման ծրագիր	6				
Միջնակարգ դպրոցի ուսուցիչների վերադասրասման ծրագիր					6
	153	135	118	130	134

ՄԱՍՆԱԳԻՏԱԿԱՆ

	1998	1999	2000	2001	2002
Տարածաբանի գիտնականների փոխսանակման ծրագիր		5	4	4	
TEA				5	6
Pie ուսուցիչներ					10
Pie սուօրեններ					4
Տարածաբանի գիտնականների փոխսանակում				21	
«Ճամանակակից հիմնահարցեր»	5	7	7	8	8
«Նամայնային կադեր»		61	59	60	70
Նամֆրիի կրթաթոշակ IV ծրագիր	14	26	41	50	2
	19	99	111	127	164

ԱՐՏԱՏԱՆՈՒՄՆԵՐԻ ՎԵՐԱՏՄԿՈՂՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԳՐԱՆ ԱՌՆՉՎՈՂ ՄԱՏՄԱՆՆԵՐԻ ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ԾՐԱԳԻՐ

2001-ի հունիսին ԱՄՆ-ի Մաֆսային ծառայությունը Վնումների մասին միջգերատեսչական դաշմանագիր է կնքել ԱՄՆ-ի Պեսական դեղատրամբանի հետ: Պեսական դեղատրամբանը միջոցներ է հասկացրել Արսահանումների վերահսկողության և դրան առնչվող սահմանների անվանագության ծրագրի շրջանակներում: Օգտագործելով սարքեր դեղատրամբանների և գերատեսչությունների, այդ թվում նաև ԱՄՆ-ի Մաֆսային ծառայության, փորձն ու գիտելիքները, ծրագիրը բազմաբնույթ օժանդակություն է սրամադրում վերադաստատման, սարքավորումների և ճեխնդիկական օգնության ճեխով՝ ուժեղացնելու երկրում արսահանումների վերահսկողությունը և սահմանների անվանագությունն ադախովելու կարողությունը:

Արսահանումների վերահսկողության և դրան առնչվող սահմանների անվանագության ծրագրի նդասակն է ուժեղացնել հայկական սահմանադախ և մաֆսային ծառայությունների հնտությունները, որոնք անհրաժեշտ են զանգվաճային ոչնչացման զենքի և երկակի նճանակության ադրամների և ճեխնդիկանների ճեղափոխման դեմ դայաբելու համար:

Ծրագիրը ներառում է դաշտնական դասընթացներ Միացյալ Նահանգների վերադաստատման կենտրոններում, ինչդիսին է «Տամեր» ինստիտուտը, որեղ դասընթացների մասնակիցները սովորում են, թե ինչդես ճանաչել միջուկային, ֆիմիական և կենսաբանական զենքերը և ախաբելիչների կողմից օգտագործվող համակարգերը:

Ծրագիրը ՀՀ սահմանադախ և մաֆսային ծառայություններին հիմնական զննող սարքավորումներ է սրամադրել: Ճեղադրվել է հեռախաղողակցության մի համակարգ, որն այժմ կադրում է բոլոր սահմանային կենքեր և ՀՀ Ազգային անվանագության նախարարությունը: Ծրագրի շրջանակներում նախասեղում է անցկացնել վերադաստատման մի դասընթաց, որի մասնակիցները կսովորեն, թե ինչդես արձագանքել, եթե երկրի սահմաններում միջուկային կամ ֆիմիական զենք հայտնաբերվի: Տայասանի սահմանադախների և մաֆսային ճեխուչների մի խումբ այցելելու է ԱՄՆ-ի հարավարևմտեղ զննող սահմանային մի կեն, որեղ նրանք ամերիկյան մաֆսային և սահմանադախ ծառայությունների աշխատակիցների հետ կվերադաստատվեն փոխադրամիջոցների և ուղևորների զննման գործում: Ծրագիրը շարունակում է օժանդակություն սրամադրել նաև երկակի նճանակության ադրամների և ճեխնդիկանների արսահանումը կարգավորող օրենքներ մճակելու գործին:

ԹՄՐԱՆՅՈՒԹԵՐԻ ԴԵՄ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՊԱՅՔԱՐԻ ԵՎ ԻՐԱՎԱՊԱՏ ՀԱՐՑԵՐԻ ԲԱԺԻՆԻ ՎԵՐԱՊԱՏՐԱՍՏՄԱՆ ԾՐԱԳԻՐ

«Հ կառավարության իրավադատ մարմինների հետ համագործակցող թմրանյութերի դեմ միջազգային լիարժեքի և իրավադատ հարցերի բաժնի միջգերատեսչական թիմի մեջ մտնում են Հեռահաճախակի ֆեդերալ բյուրոն, Արդարադատության դեպարտամենտի արտասահմանում դասախազական մարմինների զարգացման աջակցության և վերադաստիարակման բաժինը, Ֆինանսների դեպարտամենտի սեյսնիկական աջակցության բաժինը, Միջազգային ֆրանկալիան հեռահաճախակի վերադաստիարակման ծրագիրը, Ֆեդերալ իրավադատ մարմինների վերադաստիարակման կենտրոնը և Պետական դեպարտամենտի դիվանագիտական անվանագրության բյուրոն: Այդ թիմը մշակել է վերադաստիարակման և օժանդակության համադարձիկ մի ծրագիր, որի նպատակն է ընդլայնել Հայաստանի իրավադատ մարմինների հնարավորությունները: Այդ ծրագիրն օգնում է իրականացնել Առաքելության նպատակները հետևյալ ոլորտներում՝

- **Մարդկանց առևտուր:** Անցյալ տարի թմրանյութերի դեմ միջազգային լիարժեքի և իրավադատ հարցերի բաժնի Հայաստանում սկսել է մարդկանց առևտրի դեմ լիարժեքի մի ծրագիր: Ծրագիրը բաղկացած է երեք հիմնական մասերից: Առաջին մասը սլայդ խնդրի մասին հանրության և կառավարության կարևոր դասընթացների իրագրության աստիճանի բարձրացմանն ուղղված միջոցառումներն են: Երկրորդ մասը վերաբերում է մարդկանց առևտրով զբաղվողներին դասախառնակության ենթակցություն և նման գործողությունները ֆրեդեն դաստիարակմանը: Երրորդ մասը կաղված է մարդկանց առևտրի գոհերին վերադարձնելու և ռեաբիլիտացիայի հետ: Ծրագրի ընդհանուր արժեքը կազմում է 392.000 դոլար: Նախատեսվում է, որ ծրագրի մեջ ընդգրկված են լինելու ոչ միայն կառավարության կարևոր մարմինները, այլ նաև հասարակական կազմակերպություններ, ինչը կնպաստի հասարակական կազմակերպությունների հնարավորությունների ընդլայնմանը:
- **Իրավադատ մարմինների զարգացում:** Այս ծրագիրը վերադաստիարակման դասընթացներ և սարքավորումներ է սրամադրում Հայաստանի ոստիկանական ակադեմիային և ՀՀ ներքին գործերի նախարարության ուսումնական կենտրոնին: Ծրագրի հիմնական մասն ԱՄՆ-ի Արդարադատության դեպարտամենտի Ակադեմիաներին աջակցության ծրագիրն է, որն օգնություն է սրամադրում համակարգիչներ ձեռք բերելու, դեկավար կադրեր դաստիարակելու, դասախոսներին սեյսնիկական նոր գիտելիքներ հաղորդելու, հրահանգիչներ դաստիարակելու և ուսումնական ծրագրեր մշակելու հարցերում:
- **Պատկան քաղաքացիության ծրագիր:** ԱՄՆ-ի Արդարադատության դեպարտամենտի օգնությամբ Հայաստանի առաջատար մասնագետները, դասախազներն ու ֆունկցիները վերադաստիարակում են անցնում այն թեմաների շուրջ, որոնք հետաքրքրություն են ներկայացնում Հայաստանի իրավադատ մարմինների համար:
- **Հիմնական դասափորձագիտական օգնություն:** Թմրանյութերի դեմ միջազգային լիարժեքի և իրավադատ հարցերի բաժնի միջգերատեսչական մի խումբ հնգամյա մի ծրագիր է մշակել՝ ՀՀ կառավարության համար դասափորձագիտական լաբորատորիա ստեղծելու և լաբորատորիայի դեկավարներ և դասափորձագետներ դաստիարակելու նպատակով: Ծրագրի առաջին տարում հիմնական շեքեր կդրվի ծրագրի ենթակառուցվածքի, լաբորատորիայի կառավարման, սարած գտնելու և վերանորոգելու վրա:

ԱՄՆ-Ի ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԶԱՐԳԱՅՄԱՆ ԳՈՐԾԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԳՐԱՄԵՆՅԱԿ

Ծրագրերի ընդհանուր նկարագրությունը

ԱՄՆ-ի Միջազգային զարգացման գործակալության հայաստանյան գրասենյակի (այսուհետև՝ ԱՄՆՄԶԳ) նպատակն է սերտորեն համագործակցել հայաստանցի իր գործընկերների հետ հանուն բարեկեցիկ և կայուն երկրի, որը հավասար հնարավորություններ է ընձեռում իր բոլոր քաղաքացիներին: Մրան կարելի է հասնել միայն հզոր ժողովրդավարության և ժողովրդավարական սնտեսության միջոցով, որտեղ իշխում են ժողովրդի ընդհանուր բարեկեցությունն ապահովող օրենքներ: Այս նպատակին հասնելու համար ԱՄՆՄԶԳ-ն, խորհրդակցելով Հայաստանի ղեկավար, մասնավոր և հասարակական կազմակերպությունների, ինչպես նաև մյուս դոնորների հետ, բազմակողմանի մի ծրագիր է մշակել:

ԱՄՆՄԶԳ-ի ծրագրերն օգնում են ՀՀ կառավարությանը, որը ջանում է այնպիսի միջավայր ստեղծել, ուր կբարգավաճեն կայուն ժողովրդավարությունն ու օրենքի վրա հիմնված ժողովրդավարական հարաբերությունները: Մյուս ծրագրերն օգնում են մարդկային ռեսուրսներին, ովքեր ձգտում են ընդլայնել իրենց մասնակցությունը կառավարմանը, ինչպես նաև զարգացող ժողովրդավարական սնտեսությանը: ԱՄՆՄԶԳ-ն ֆինանսավորում է նաև մարդասիրական օգնության ծրագրեր, սակայն հասուն նշանակություն է սալիս այն ջանքերին, որոնք ժամանակի ընթացքում կվերացնեն անապահով խավերին ուղղակիորեն օգնելու անհրաժեշտությունը: ԱՄՆՄԶԳ-ի ծրագրերը նպատակ ունեն մեծացնել ԱՄՆ-ի կառավարության օգնության ծրագրերի սկզբնական օգնության միջոցով հայաստանցուն: Մարդկանց կենսամակարդակի բարձրացումը թույլ կտա ամրապնդել և զարգացնել ժողովրդավարական և սնտեսական բարեփոխումները բարձրացնելու և իրականացնելու համար անհրաժեշտ աջակցությունը: Այդ բարեփոխումները անհրաժեշտ են ազատ ժողովրդավարական հարաբերությունների վրա հիմնված ժողովրդավարական հասարակություն կառուցելու համար:

- **Մասնավոր սեկտորի ծրագիր:** ԱՄՆՄԶԳ-ն աջակցում է բոլոր այն ջանքերին, որոնց նպատակն է արագացնել սնտեսության հետևողական վերակառուցումը դեռևս ժողովրդավարական հարաբերություններ, ինչը երկարաժամկետ հեռանկարում հայաստանցիների կենսամակարդակի կայուն աճ ապահովելու միակ կենսունակ միջոցն է: Ներկայումս ԱՄՆՄԶԳ-ն ծրագրեր ունի մի քանի բարձր շարժումներում, ինչպիսիք են՝ հարկային, ֆինանսական և մաքուր բարեփոխումները, կառավարչական և ֆինանսական ժողովրդավարական զարգացումը, հաշվառման բարեփոխումները, սեղեկատվական թափանցիկությունը և բանկային վերահսկողությունը: Բացի մասնավոր սեկտորի գործունեության համար բարենպաստ դրամային օգնություն ուղղված ջանքերից, ԱՄՆՄԶԳ-ն ուղղակի օգնություն է ցույց տալիս հայկական ձեռնարկություններին և բիզնես ստեղծողներին՝ մասնավորապես գյուղատնտեսական բիզնեսի, զբոսաշրջության, սեղեկատվական թափանցիկության և ոսկերչության ոլորտներում միկրո, վոլո և միջին ձեռնարկություններին թափանցիկ օգնություն և վերադաստիարակում սրամադրելու միջոցով: ԱՄՆՄԶԳ-ն հովանավորում է նաև այնպիսի ծրագրեր, որոնց արդյունքում միկրոարկիվներ են սրամադրվում մանր ձեռներեցներին, այդ թվում աղքատության սահմանագծից ցածր գնվող և առավել հեռավոր արտադրանքներում աղբյուր սնտեսապես ակտիվ կանանց:
- **Էներգետիկ ոլորտի ծրագիր:** Արդյունավետ, հուսալի և ժողովրդավար էներգետիկ համակարգի զարգացումը շափազանց կարևոր է կայուն սնտեսական աճի, բազմակողմանի միջավայրի զարգացման և սոցիալական ապահովության համար: Դրան հասնելու համար ԱՄՆՄԶԳ-ն աջակցում է դեռևս ղեկավարող հանդիսացող ձեռնարկությունները սեփականաշահութակալության, սնտեսական և բնապահպանական արդյունավետությունը խթանելուն և էներգիայի աղբյուրները բազմազան դարձնելուն ուղղված ՀՀ կառավարության ջանքերին: ԱՄՆՄԶԳ-ի մասնակցությունն արահայտվում է թափանցիկ օգնություն ցույց տալու, կոմերցիոն գործունեությունը բարելավելու համար վերադաստիարակում կազմակերպելու և սարքավորումներ սրամադրելու, ժամանակակից սակագնային մեթոդներ ներմուծելու, օրենսդրական և կարգավորող բարեփոխումները խթանելու, դաշնային կառավարության հաշվառման համակարգ զարգացնելու և էներգիայի խնայողություն ապահովող այլ միջոցառումներ ներմուծելու, էներգետիկայի ոլորտում նոր թափանցիկություններ փնտրելու և փորձարկելու, արդեն գոյություն ունեցող թափանցիկությունները վերականգնելու և էներգիայի արտադրության մասին առկա ավելի ռազմավարական դարձնելը խթանելու և սեփականում: Ի վերջո, ԱՄՆՄԶԳ-ն օգնում է նաև բարձրացնել Հայաստանի էներգետիկ անվտանգությունը, դրանով իսկ հեշտացնելով հայկական առումակայանի փակումը:
- **Ժողովրդավարության ծրագիր:** Ժողովրդավարության ծրագրի նպատակն է Հայաստանում ավելի թափանցիկ, հաշվետու և արձագանքող ժողովրդավարական կառավարման համակարգ ստեղծել: Այդ նպատակին հասնելու համար ծրագիրը համագործակցում է ինչպես կառավարական,

այնպես էլ հասարակական կազմակերպությունների հետ՝ ժողովրդավարական կառույցներն ու կազմակերպություններն ամրադնդելու և դրանց նկատմամբ ֆաղաֆագիների վսահությունը բարձրացնելու ուղղությամբ: Կառավարական կառույցներն ամրադնդելու նպատակով ԱՄՆՄԶԳ-ն աջակցում է օրենսդրական բարեփոխումներին, ինչպես նաև օգնում է դասական համակարգին, որդեգրի այն կառավարության ավելի անկախ և արդյունավետ ճյուղ դառնա: ԱՄՆՄԶԳ-ն աշխատում է նաև սեղական ինֆակառավարման մարմինների հետ, վերջիններիս ռեսուրսներ կառավարելու և ֆաղաֆագիների հոգսերին արձագանքելու հնարավորություններն ընդլայնելու նպատակով: ԱՄՆՄԶԳ-ն մի նոր ծրագիր է սկսել, որի շնորհիվ ներմուծում աշխատում է Ազգային ժողովի հետ՝ նրա ներքին կառավարումը բարելավելու և օրինաստեղծ գործընթացն ու ժողովրդի ընտրյալներին ֆաղաֆագիների համար ավելի հասանելի դարձնելու ուղղությամբ: Տասարակական կազմակերպությունները հզորացնելու նպատակով ԱՄՆՄԶԳ-ն համագործակցում է սարբեր հասարակական կազմակերպությունների և համայնքների հետ, որդեգրի ընդլայնի ֆաղաֆագիների մասնակցությունը հանրային ֆաղաֆակառույցի մեակման և կառավարությունը վերահսկելու գործին: Վերջապես, ԱՄՆՄԶԳ-ն աշխատում է հզորացնել անկախ մամուլը և սեղեկասվության սարածման մյուս աղբյուրները՝ որոշումներ կայացնելու գործընթացներում ֆաղաֆագիների մասնակցությունը խրախուսելու և ընդլայնելու նպատակով:

- **Սոցիալական բարեփոխումների ծրագիր:** ԱՄՆՄԶԳ-ի սոցիալական բարեփոխումների ծրագրի նպատակն է թեթևացնել անցումային շրջանի բացասական սոցիալական հետևանքները՝ օգնելով հզորացնել ու կենսունակ դարձնել սոցիալական և առողջադաշտային կարևոր համակարգերը, միևնույն ժամանակ բարձրացնելով առաջին անհրաժեշտության օգնությունը սրամադրել որոշ շրջանների ամենաանապահով խավերին: ԱՄՆՄԶԳ-ի օգնության ծրագիրն աշխատում է հետևյալ ուղղություններով՝ իրավական և ինստիտուցիոնալ հիմքեր ստեղծել սոցիալական աղաքավության կայուն համակարգերի համար, բարձրացնել կառավարության արդյունավետությունը սոցիալական օգնություն և հիմնական բժշկական ծառայություններ մատուցելու գործում, զարգացնել հասարակական կազմակերպությունների և մասնավոր սեկտորի՝ անհետաձգելի սոցիալական (հիմնականում՝ սնունդ և կացարան) և հիմնական բժշկական ծառայություններ սրամադրելու հնարավորությունները և բարձրացնել համայնքների ենթակառուցվածքային փոքրածավալ ծրագրերի միջոցով սեփական կարիքները հոգալու ֆաղաֆագիների կարողությունները:
- **Ջրային ռեսուրսների կառավարման ծրագիր:** ԱՄՆՄԶԳ-ի ջրային ռեսուրսների կառավարման ծրագիրը նախնական փուլում գնվող և սահմանափակ մի ծրագիր է, որը լրացնում է արդեն ընթացի մեծ գնվող աշխատանքները (օրինակ՝ առողջադաշտային, էներգետիկայի, սեղական ինֆակառավարման և այլ ոլորտներում) և հող է նախադասարանում ջրային ռեսուրսների կառավարման ոլորտում հետագա հնարավոր համագործակցության համար: Մասնավորապես, ծրագրի նպատակն է բարելավել ջրային ռեսուրսների ֆանակի և որակի վերահսկողության ազգային ֆաղաֆակառույցները, օրենսդրական և ինստիտուցիոնալ դաշտը (ինչպես նաև վերականգնել այդպիսի վերահսկողության համակարգերը), սասարել ջրի որակի բարձրացման՝ ռուկայի դաշտանների վրա հիմնված մոնետորինգ մեակելուն և կիրառելուն ուղղված սեղական ջանքերը և հզորացնել Տայասանի որոշ ջրամատակարարների ինստիտուցիոնալ և ֆինանսական կենսունակությունն ու աշխատանքի արդյունավետությունը: Բացի այդ, Տարավային Կովկասի ջրային ռեսուրսների սարածաշրջանային կառավարման ծրագիրն աշխատում է օգնել բոլոր երեք հարավ-կովկասյան երկրներում ջրային ռեսուրսների կառավարմամբ զբաղվող առանցքային կազմակերպություններին՝ սեղեկասվության ավելի արդյունավետ փոխանակում և ջրային ռեսուրսների կառավարման հետ կապված կարևոր խնդիրների շուրջ հաղորդակցություն կազմակերպելու նպատակով:

- Աղետի գոտու վերականգնման ծրագիր:** Աղետի գոտու վերականգնման ծրագիրը մշակվել է ՀՀ կառավարության հեռ սեռ համագործակցությամբ՝ 1988-ի երկրաշարժից ավերված բնակավայրերի վերականգնելու նպատակով: Ծրագիրը երկրաշարժից հետո անօթևան մնացած մոտ 4.000 ընտանիքների հնարավորություն է սալիս հարմարավետ մշակված բնակարաններ ձեռք բերել: Այդ ընտանիքները կամ հասուկ վկայագրեր են ստանում Հայաստանի ցանկացած վայրում բնակարան գնելու համար, կամ էլ դրամաձեռներ՝ կիսատ մնացած շինություններն ավարտելու կամ վնասված շինությունները վերանորոգելու համար: Հենց որ ծրագրից օգտվող ընտանիքների ճակատները ազատվում են, տեղական կառավարման մարմինները դրանք առավանգում են և դրանց զբաղեցրած հողը ազատում են դեպի կամ մասնավոր օգտագործման համար, այսպիսով հեռացնելով ֆաղափների կարևոր վայրերի վերականգնումը:
- Քաղաքապետարանի ծրագրեր:** ԱՄՆՄԶԳ-ն ֆինանսավորում է «Եվրասիա» հիմնադրամի ծրագրերը, որոնց նպատակն է արագացնել մասնավոր սեկտորի աճը, բարելավել տեղական կառավարումը, հզորացնել մամուլը և արագացնել ժողովրդավարության զարգացումը: 2001-ին Կրթությանը զարգացման ակադեմիայի միջոցով ԱՄՆՄԶԳ-ն վերադաստիարակման հնարավորություն է սկսել 2.054 հայաստանցու՝ նպատակ ունենալով զարգացնել Հայաստանի կադրային ներուժը ԱՄՆՄԶԳ-ի ռազմավարական գերակայություն հանդիսացող ոլորտում:
- Հասուկ նախաձեռնություններ:** ԱՄՆՄԶԳ-ն հանդես է եկել նաև մի շարք այլ նախաձեռնություններով, որոնք չեն մտնում վերոհիշյալ ռազմավարական ոլորտների բնակավայրերի մեջ: 2001-ի հունվարին ԱՄՆՄԶԳ-ն 2,4 միլիոն դոլար է հատկացրել երաշխիք տրամադրելու Պարենի համալսարանային ծրագրին: Մի քանի դոնորների ջանքերով իրականացված այդ ծրագիրը օգնություն է սրամարդել Հայաստանում մեկ երաշխիք տրամադ 297.000 մարդկանց: Բացի այդ, ԱՄՆՄԶԳ-ն 1999-ին հասուկ հիմնադրամ է ստեղծել Հայաստանի Ամերիկյան Համալսարանի համար, որն այժմ համալսարանի ֆինանսավորման կայուն աղբյուր է հանդիսանում և թույլ տալիս, որ համալսարանը երկարաժամկետ զարգացման ժամանակներ կազմի:

ԱՄՆՄԶԳ-ի սրամարդած ֆինանսավորումը՝ ընդամենը և ըստ ծրագրերի

(մլն դոլար, կլորացման պատճառով տոկոսների ընդամենը գումարը կարող է 100 չլինել)

	Ֆինանսական տարի									
	93	94	95	96	97	98	99	00	01	02
<i>Ընդամենը</i>	37,91	78,73	52,28	69,72	79,49	61,69	50,49	55,07	76,37	61,30
<i>Մասնավոր սեկտոր</i>	5,30	11,50	5,50	7,50	25,00	22,40	25,70	19,90	14,95	16,57
	14%	15%	11%	11%	31%	36%	51%	36%	20%	27%
<i>Էներգետիկա</i>	8,3	18,60	6,10	12,80	2,60	22,00	4,50	3,60	10,47	1,71
	22%	24%	12%	18%	3%	36%	9%	7%	14%	3%
<i>Ժողովրդավարություն</i>	0	0,98	0,45	1,39	5,38	6,66	4,92	8,70	10,02	8,86
	0%	1%	1%	2%	7%	11%	10%	16%	13%	14%
<i>Զուր</i>	0,55	0,48	0	0	0	0	0	0,82	2,17	1,12
	1%	1%	0%	0%	0%	0%	0%	1%	3%	2%
<i>Սոցիալական բարեփոխումներ</i>	1,26	0,66	0,40	1,30	0,59	2,78	1,50	15,64	16,31	15,36
	3%	1%	1%	2%	1%	5%	3%	28%	21%	25%
<i>Աղետի գոտի</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	15,00	12,06
	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	20%	20%
<i>Հասուկ ծրագրեր</i>	0,82	1,20	0,75	0,80	1,20	1,81	12,39	6,41	7,40	4,31
	2%	2%	1%	1%	2%	3%	25%	12%	10%	7%
<i>Մարդասիրական օգնություն</i>	21,70	45,27	39,10	45,96	44,82	6,08	1,43	0	0	0
	57%	58%	75%	66%	56%	10%	3%	0%	0%	0%

- 10,7 միլիոն դոլար՝ սոցիալական ոլորտի ծրագրերի համար: Այդ գումարի մեջ մտնում է բուժօգնության արկիվների միջև համագործակցության, վերահսկողական առողջության ծրագրերի, ինչպես նաև սոցիալական բարեփոխումների նոր ու ավելի համադարձակ ծրագրի ֆինանսավորումը, որի նպատակն է օժանդակել սոցիալական աղքատության կենսունակ համակարգերի զարգացմանը, առողջադաշտության համակարգի բարեփոխումներին, սոցիալական և բժշկական ծառայությունների և ժողովրդականության սրամադրման մակարդակի բարձրացմանը, ինչպես նաև համայնքների մակարդակով անցկացվող փոփոխական հանրային աշխատանքներին:
- 5 միլիոն դոլար հասկացված է որդես օգնություն աղետի գոտին: 2000 ֆինանսական տարում որդես փորձնական մեկնարկած այս ծրագիրն աջակցում է Հայաստանի՝ 1988-ի երկրաշարժի հետևանքներից դեռ առաջադիվ սարածների վերակենդանացմանն ու սնտեսական աշխուժացմանը: Այս ծրագրի կարևոր բաղկացուցիչ մասերից է ԱՄՆՄՁԳ-ի բնակարանային վկայագրերի ծրագիրը, որը երկարատև լուծում է սալիս երկրաշարժից ի վեր ժամանակավոր կացարաններում բնակվող մարդկանց բնակարանային խնդիրներին:

ԱՄՆՄՁԳ-ի մասնավոր սեկտորի ծրագիր

1991-ի սեպտեմբերին Հայաստանի ընտրողները փոփոխեցին Խորհրդային Միությունից անկախանալու օգտին: Մակայն Խորհրդային Միության փլուզումը վերջ դրեց կոմերցիոն կադերին և դաշտայնական ռոկաներին, որոնք Հայաստանին օգնել էին դառնալ ամենաբարձրալից խորհրդային հանրադատություններից մեկը: Հայաստանի անկախության առաջին տարիներին բնորոշ էին խորը սնտեսական անկումը և էներգետիկ ճգնաժամը: Այդ ճգնաժամերն առաջ բերեցին նոր մարդասիրական ճգնաժամ մի երկրում, որը դեռ նոր էր ուժի գալիս 25.000 մարդու կյանք խլած և 500.000 մարդ անօթևան թողած 1988-ի ավերիչ երկրաշարժի սնտեսական և սոցիալական հետևանքներից: Դրան հաջորդած Խորհրդային Միության փլուզումը, վերջինիս առևտրի, վճարումների և ֆինանսական համակարգի փլուզման հետ միասին, կործանիչ հարված հասցրեց Հայաստանի հնագած արդյունաբերական բազային: Այսօրվա, Հայաստանի առաջ ծառայած հիմնական խնդիրն այն է, թե ինչպես ստեղծել և դաշտայնակ արդյունաբերության նոր ոլորտներ, սեխնոլոգիաներ և ծառայություններ, որոնք կկարողանան աճել, օտարերկրյա ուղղակի ներդրումներ գրավել, արտահանման նոր ռոկաներ և աշխատատեղեր ստեղծել, մարդկանց կենսամակարդակը բարձրացնել և երկրին ու նրա քաղաքացիներին թույլ տալ բարձրալից ավելի լայն տարածաշրջանային և միջազգային ռոկայում:

ԱՄՆՄՁԳ-ի մասնավոր սեկտորի ծրագիրը կենտրոնանում է այնպիսի միջոցառումների վրա, որոնց նպատակն է արագացնել սնտեսության հետևողական վերակառուցումը, որդեսգի այն ավելի ռոկայական ուղղվածություն ունենա: Միայն այդպես է հնարավոր հայաստանցիների կենսամակարդակի երկարատև և կայուն աճ աղքատիկելը: ԱՄՆՄՁԳ-ն օժանդակում է հայաստանցիների համար նոր և ավելի լավ աշխատանքի հնարավորություններ ստեղծող միջոցառումներին: Նախկինում դեռևս, իսկ այժմ սեփականաճանաչված ձեռնարկությունները աշխատանքով կարող են աղքատիկել Հայաստանի աշխատողի մի փոքր մասը միայն: Հետևաբար, աղքատայում աշխատատեղերի ստեղծումը հիմնականում կախված է նորաստեղծ և ընդլայնված փոքր և միջին ձեռնարկությունների արագացված աճից: Համադարձակ կառուցվածային բարեփոխումները հեշտացնելու և միևնույն ժամանակ աշխատատեղեր ստեղծելու ու մարդկանց եկամուտը բարձրացնելու նպատակով առանձին ընկերությունների մակարդակով օգնություն տրամադրելու համար ԱՄՆՄՁԳ-ի ծրագիրը հետադիմում է հետևյալ նպատակները.

Գործարար միջավայրի բարելավում: ԱՄՆՄՁԳ-ն խրախուսում է քաղաքականության և ինստիտուցիոնալ դաշտի այն փոփոխությունները, որոնք ուղղված են ժամանակակից և մրցունակ ռոկայական սնտեսության ստեղծումը հեշտացնելու: Դրանց մեջ են մտնում հաշտադաշտային միջազգային չափանիշներին անցնելու աշխատանքները, հարկային, ֆիսկալ և մասնային համակարգերի արդիականացումը, ինչպես նաև սնտեսական օրենսդրական դաշտի բարեփոխումները:

Ֆինանսական կադիսալի առալիկ մեծ մասշտիկություն: ԱՄՆՄՁԳ-ն ծրագրեր է իրականացնում, որոնց նպատակն է բարելավել բանկային ենթակառուցվածքները (հասկաղետ բանկային վերահսկողությունը), վարկեր տրամադրել միկրո, փոքր և միջին ձեռնարկություններին, ինչպես նաև զարգացնել սնտեսաղետ կենտրոնակ և դաշտաճ ձևով կարգավորվող կադիսալի ռոկաներ:

Հայաստանյան ձեռնարկությունների հնարավորությունների ընդլայնում: ԱՄՆՄՁԳ-ն սեխնիկական աջակցություն և վերադաշտաստում է տրամադրում առանձին ձեռնարկությունների մակարդակով՝ այդ ձեռնարկությունների արտադրական հզորությունները զարգացնելու, նոր աղքատնաշտակներ ստեղծելու և ռոկա դուրս գալու հնարավորություններն ընդլայնելու նպատակով: Առաջնահերթ ուճաղություն է դարձվում գյուղատնտեսական բիզնեսի, սեխնիկական սեխնոլոգիաների, զրոտաշտիկության, թեթև արդյունաբերության և ոսկերչության ոլորտներին:

Ընթացիկ ծրագրեր

Հարկային, մասնային և ֆիսկալ բարեփոխումներ

«KMPG խորհրդակական ընկերության Բարենցի խումբ» ՄԳԸ-ն աշխատում է մասնավոր սեկտորի զարգացման համար

կայուն հարկային, ֆինանսական և մանապրոց ստեղծելու ուղղությամբ: ԱՄՆԲԳ-ի կառավարումը հանդիսացող այս կազմակերպությունը համադաստիարակապես դասնորոշաներին ճեխնիկական աջակցություն է ցուցաբերում, որի նպատակն է կասարելագործել հարկային օրենքները արդար և որոշիչապես մակարդակով կիրառելու նրանց կարողությունները, օգնել ՀՀ կառավարությանը՝ առողջ հարկային ֆուկանականություն մակելու կարողությունը զարգացնելու գործում և օժանդակել ղեկական մանապրոց կոմիտեի վերակազմակերպմանն ու արդիականացմանը: Կազմակերպությունն օգնություն է սրամադրում նաև այնպիսի բազմազան ոլորտներում, ինչպիսիք են՝ միջկառավարական ֆինանսների բարեփոխումներն ու դասնորի չարահանում հանդիսացող հանցագործությունների դեմ դայարը, ինչպես նաև օգնում է Հայաստանին հաղթահարել Առևտրի համաշխարհային կազմակերպությանն անդամակցելու ճանադարհին հանդիպող վերջին խոչընդոտները:

Բանկային վերահսկողություն

«KMPG խոհրդասվական ընկերության Բարենցի խումբ» ՍՊԸ-ն իրականացնում է նաև 2-3-ամյա մի ծրագիր, որի նպատակն է ընդլայնել ՀՀ Կենտրոնական Բանկի վերահսկողական հնարավորությունները: Մա ներառում է բշահայաց վերահսկողության հիմնական սարերը՝ ճեշական սնուգումների մեթոդներ, վերլուծական միջոցներ, որոբլեմային բանկերի վերակազմակերպում, փաստաթղթային սնուգումների ու ֆուկանականության և ընթացակարգերի հիմնում ընկած ռազմավարություն: Ծրագրի հաջորդ մասը, որ սկսվել է 2002-ի հունիսին, ընդգրկում է հեկայ թեմաները՝ բանկերի կոնսոլիդացիա և որոբլեմային բանկերի վերակազմակերպման եղանակներ, վերահսկողության ռազմավարության մակում, օրենսդրական և հաշվադահական կարգի ամրադնում և ճեշական սնուգումներ:

Կառիայի/ֆինանսական ռուկաների զարգացում

«PricewaterhouseCoopers» կազմակերպությունը եռամյա մի ծրագիր է իրականացնում, որն աշխատում է կառիայի ռուկայի կառույցների և մասնակիցների հե՝ ժամանակակից կառիայի և ֆինանսական ռուկաների ենթակառուցվածքներ սեղծելու ուղղությամբ: Կազմակերպությունն օգնություն է ցույց սալիս երեք իրար հե՝ փոխկառուցված ոլորտներում՝ ռարունակվող ճեխնիկական օգնություն ավանդական կառիայի ռուկայի մասնակիցներին (այդ թվում՝ Հայաստանի արժեթղթերի հանձնաժողովին, Հայաստանի ֆոնդային բորսային և Հայաստանի կենտրոնական դեդոզիարիային)՝ նրանց հիմնական ֆունկցիաներին աջակցելու նպատակով, օգնություն ոչ-բանկային ֆինանսական միջնորդներին՝ ֆինանսական միջնորդությունը խրախուսելու և կորդորաշիվ կազմակերպություններին՝ իրենց կառիայի աղբյուրների և առևտրական գործունեության համար ֆինանսական միջոցների խնդիրները լուծելու գործում օժանդակելու նպատակով, և օգնություն ղեկական ադահովագրության վարչության և ընդհանրադես ադահովագրության ոլորտի ինստիտուցիոնալ զարգացումը հեշացնելու համար:

Տամագործակցություն հաշվադահական բարեփոխումների և զարգացման համար

Շոսյանդիայի արձնագրված հաշվադահների ինստիտուցիոնալ հե՝ վերջերս սկսված համագործակցությունը նպատակ է Հայաստանի հաշվադահական և աուդիտրական ենթակառուցվածքների հեշագա զարգացմանը: Մասնավորադես, համագործակցությունը փորձում է ամրադնել Հայաստանի հաշվադահների և աուդիտրների աուցիայի կենտրոնակությունը և կասարելագործել բուհերում հաշվադահություն և աուդիտ առարկաների ուսումնական ծրագրերը՝ համագործակցելով որևէ գործընկեր-համալսարանի հե՝:

Գյուղասնեսական փոքր և միջին ձեռնարկությունների ռուկաների զարգացման ծրագիր

«Development Alternatives Incorporated» կազմակերպությունը որոշում է, թե գյուղասնեսական բիզնեսի որ ոլորտներն են հեռանկարային, բացահայտում է, թե ինչպիսի խոչընդոտներ կան գյուղասնեսական փոքր և միջին ձեռնարկություններում մասնավոր ներդրումներ կասարելու համար և կոնկրեշ աշխատանք է սանում գյուղասնեսության և հարակից ոլորտների առանձին ձեռնարկությունների հե՝, որի արդյունում ավելանում է այդ ձեռնարկություններում աշխատողների թիվը և բացվում են նոր արասահմանյան ու ճեղական ռուկաներ:

Աջակցություն ճեղեկասվական և հաղորդակցության ճեխնուղգիաների ոլորտում

«Մեշա» կորդորացիան կառավարության և բիզնեսի սարբեր կազմակերպություններին ճեղեկասվական և հաղորդակցության հարցերով ճեխնիկական աջակցություն և սարավորումներ սրամադրելու, ինչպես նաև վերադասասման դարընթացներ կազմակերպելու միջոցով նպատակ է Հայաստանում ճեղեկասվական և հաղորդակցության ճեխնուղգիաների սարածմանը:

Ֆինանսավորում միկրո, փոքր և միջին ձեռնարկությունների համար

«Փրկեցեք երեխաներին» կազմակերպությունը՝ իր միկրոֆինանսավորման ծրագրի բշանակներում և «MDF-Կամուրջ» ճեղական միկրոֆինանսավորման կազմակերպության միջոցով մասշեղի վարկեր է սրամադրում աղբասության սահմանագծից ցածր գնվող և առավել հեշամնաց բշաններում ադող սնեսադես ակիվ կանանց: Ներկայումս ԱՄՆԲԳ-ի միկրոֆինանսավորման ծրագիրը օգնություն է սրամադրում ավելի քան 13.311 միկրոձեռնարկասերերի, իսկ ներկայումս սրամադրված վարկերի ընդհանուր գումարը կազմում է ավելի քան 4.000.000 դոլար:

Ճեխնիկական աջակցություն փոքր և միջին ձեռնարկություններին

«Ադմինիստրատիվ ծառայությունների միջագային կորդորացիա» կառավարման և ճեխնիկական փորձադության հսություններ է հաղորդում ձեռնարկություններին, ինչպես նաև կառավարության այն մարմիններին, որոնք կարող են նպաստել մասնավոր սեկտորի զարգացմանը:

Անսարժ գույքի շուկայի զարգացման ծրագիր:

Անսարժ գույքի միջազգային հիմնադրամի և անսարժ գույքով զբաղվող սեղական մասնավոր կազմակերպությունների միջև վերջերս հաստատված համագործակցության նպատակն է անսարժ գույքի մասնագետների վարքի նորմերի և որոշ ֆեյսբուքի ձևավորումը, ինչպես նաև ազատ, արդարացի և մասնավոր սեկտորի վրա հիմնվող անսարժ գույքի շուկա ստեղծելուն օժանդակելը:

Տնտեսագիտությունը մյուս դոմենների հետ

ԱՄՆՄՁԳ-ի սեյնիկական աջակցությունը լրացնում և ազդում է Տնտեսաբանության Բանկի վարկեր ստանալու համար դրված այն պայմանների վրա, որոնք կաղված են ֆինսկալ և բանկային խնդիրների, ինչպես նաև սեփականաձեռնման և սնտեսական օրենսդրության հետ: ԱՄՆՄՁԳ-ի սեղեկասվական և հաղորդակցության սեյնտոլոգիաների ոլորտի ծրագիրը նպաստում է Տնտեսական զարգացման գործակալության կառուցողությունների ընդլայնմանը, ինչպես նաև Տնտեսաբանության Բանկի կողմից ֆինանսավորվող սեղեկասվական և հաղորդակցության սեյնտոլոգիաների ոլորտի փոքր և միջին ձեռնարկությունների ինկուբատորի ամրադնումը: Գոյություն ունեն նաև ԱՄՆՄՁԳ-ից դուրս իրականացվող մի քանի վարկային ծրագրեր, որոնք ուղղված են որոշակի ոլորտների, Եվրամիության TACIS-ի, ԱՄԶՈՐ-ի և ԱՄՆ-ի Գյուղատնտեսության դեպարտամենտի ծրագրերն ուղղված են գյուղատնտեսության ոլորտին, իսկ Տնտեսաբանության Բանկն ու Լինսի հիմնադրամը ավելի խոշոր վարկեր են սրամադրում (100.000-ից մինչև 1.000.000 դոլար): Մեծ Բրիտանիայի Միջազգային զարգացման դեպարտամենտը, Եվրամիությունն ու Տնտեսաբանության Բանկը օգնություն են սրամադրում ֆադաբացիական ծառայության համակարգի բարեփոխումների համար: Արժույթի միջազգային հիմնադրամը առաջատար դեր է խաղում հարկային/ֆինսկալ և բանկային ոլորտի ֆադաբացիության մեջ: Հողի սեփականության իրավունքների սրամադրման գործընթացի համար Եվրամիության, Տնտեսաբանության Բանկի և Եվրոպական առանձին երկրների օժանդակությունը լրացնում է հողի գրանցման և հողաչափումների հետ կաղված ԱՄՆՄՁԳ-ի աշխատանքները:

ԱՄՆՄՁԳ-ի էներգետիկայի ոլորտի ծրագիր

Էներգիայի մասակարարումը Տնտեսանի համար լուրջ խնդիր դարձավ 1991-ի վերջին, երբ Ադրբեջանը փակեց ռուսական գազը Տնտեսան հասցնող հիմնական գազատար խողովակաշարը: Դա նշանակում էր, որ Վրաստանով անցնող ավելի փոքր և հաճախ վթարի ենթարկվող գազատար դարձել էր էլեկտրականության արտադրության և ջեռուցման համար օգտագործվող բնական գազի միակ աղբյուրը: Հիմնականում դրան հետևած էներգետիկ ճգնաժամի դասառնով էր, որ 1995-ին ՀՀ կառավարությունը վիճահարույց որոշում ընդունեց 1988-ի երկրաբանության հետ կանգնեցված հայկական առումակայանը վերաբացելու մասին: Առումակայանի վերաբացումը լրացրեց էլեկտրաէներգիայի ղակասը, սակայն միջազգային առումային հսկողության մարմինները գնում են, որ խորհրդային ժամանակներում նախագծված այս օբյեկտը իր էությունը անվանազ չէ, չնայած առումակայանի անվանագրության բարձրացման նպատակով վերջին սարխներին իրականացված լուրջ բարեփոխումներին: Չնայած Տնտեսանը հիդրոէլեկտրաէներգիա արտադրելու զգալի ներուժ ունի, այսօրվա էլեկտրաէներգիայի արտադրանքի ծավալների աճը բերել է նրան, որ երկրի ամենամեծ լճի՝ Սևանի ջրի մակարդակը ընկել է մինչև էկոլոգիադեպ վանգավոր սահմանները: Եվ վերջինը, Տնտեսանի էներգետիկ համակարգին բնորոշ են անարդյունավետ Եներգետիկ, էլեկտրաէներգիայի զգալի կորուստները և ֆայնալված ենթակառուցվածքները: Այս ամենը բերում է այսօրվա համակարգի, որը, այսօրվա իր սեպով, կենտունակ չէ ոչ սնտեսական, ոչ էլ բնադադանական ստակետից:

Էներգետիկայի ոլորտում ԱՄՆՄՁԳ-ի աջակցությունը սկսվել է 1992-ին՝ ի դասախսան այդ ժամանակ Տնտեսանում իրող արակարգ իրավիճակին: Մարդասիրական բնույթի ծրագրերն ընդգրկում էին վառելիքի և դադեսամասերի սրամադրում՝ ջեռնաէլեկտրակայաններում էլեկտրաէներգիա արտադրելու, ձմեռանը նախադասասվելու և ջեռուցման համակարգերը բարելավելու համար: Վերջին սարխներին ԱՄՆՄՁԳ-ի ծրագիրը սկսել է ավելի մեծ ուժադրություն դարձնել արդյունավետ, հուսալի և Եներգետիկ համակարգի ստեղծմանը, համակարգ, որը կհամադասախսանի Տնտեսանի զարգացող շուկայական սնտեսությանը: Այդպիսի համակարգը չափազանց կարևոր է կայուն սնտեսական աճ ադադակելու, Երջակա միջավայրը դադադանելու և սոցիալական ադադակության համար: Այս նպատակին հասնելու ձանադարին ԱՄՆՄՁԳ-ի ծրագիրը երեք միջանկյալ նպատակներ է հետադնում:

Մեծացնել մասնավոր սեկտորի մասնակցությունը: Էներգետիկայի ոլորտում մասնավոր սեկտորի ավելի ակտիվ մասնակցությունը խախտուելուն ուղղված ԱՄՆՄՁԳ-ի ջանքերի նպատակն է հետցացնել էլեկտրականության բաշխիչ ցանցերի սեփականաձեռնման գործընթացը: ԱՄՆՄՁԳ-ն օգնություն է ցուցաբերում նաև Տնտեսանի էներգետիկայի կարգավորող հանձնաժողովին: Այդ օգնության նպատակն է ամրադնել հանձնաժողովի անկախ լինելու, արդյունավետն սակագներ սահմանելու, արտնագրեր սալու և էներգետիկայի ոլորտում կարգավորող ֆադաբացիություն իրականացնելու կարողությունները:

Նդասել սնտեսական և բնադադանական արդյունավետությանը: ԱՄՆՄՁԳ-ն հովանավորում է ծրագրեր, որոնց նպատակն է բարելավել էներգետիկ համակարգի բոլոր միավորների կոմերցիոն գործունեությունը, որոշեադի բարձրանա նրանց սնտեսական արդյունավետությունը: Ավելին, ԱՄՆՄՁԳ-ն մի նոր լուրջ ծրագիր է սկսել, որի նպատակն է ամրադնել դադանաջարկը հաշվի առնող կառավարման համակարգը, խախտուել էներգիայի խնայողությունը, զարգացնել էներգիայի վերականգնելի աղբյուրները և հզորացնել էներգետիկայի ոլորտի սեղական ադասարկող ընկերությունների կարողությունները:

Բազմազան դարձնել էներգիայի աղբյուրները: ԱՄՆՄՉԳ-ն աջակցում է Տայասասանի էլեկտրաէներգիա արտադրող ոչ-ասոցիացիային հիմնական օբյեկտների կոմերցիալիզացիային և սեփականաւորումները, ինչպէս նաև էներգիայի տեղական և վերականգնելի աղբյուրներ հայտնաբերելուն և զարգացնելուն ուղղված միջոցառումներին: Դա կբարձրացնի Տայասասանի էներգետիկ անվանագոյությունը և կհեշտացնի ժամանակակից Մեծամորի ասոցիացիային փակումը:

Ընթացիկ ծրագրեր

Էներգիայի արդյունավետության և էներգիայի վերականգնելի ռեսուրսների ծրագիր

«Advanced Engineering Associates International» կազմակերպությունը զբաղվում է էներգիայի արդյունավետության, լոգիստիկայի, հաշվարկի և առողջ կառավարման համակարգի, կայուն ֆինանսավորման և էներգիայի վերականգնելի աղբյուրների զարգացման խնդիրներով: Էլեկտրաէներգիայի մասնավարման և ջեռուցման լոգիստիկայի բավարարման շահութաբեր և ինստեգրացված լուծումներ ցուցադրելու և էներգիայի ավելի բազմազան աղբյուրներ մասնաւորելու միջոցով կազմակերպությունը փորձում է բարձրացնել էներգետիկ համակարգի ճանաչողական և բնապահպանական արդյունավետությունը: Ընդ որում, դա արվում է ինչպէս էլեկտրականության լոգիստիկայի նվազեցնելու ռազմավար մոնիթորինգի, այնպէս էլ էներգիայի ճանաչողական կենսունակ և վերականգնելի աղբյուրներ փնտրելու օգնությամբ:

Էլեկտրաէներգիայի և բնական գազի ոլորտի բարեփոխումների ծրագիր

«PA Consulting Group» խորհրդատվական ընկերությունն ընդարձակ մի ծրագիր է իրականացնում, որի նպատակն է բարելավել օրենսդրական դաշտը, ստեղծել և զարգացնել էլեկտրաէներգիայի տեղական և աջակցել էներգետիկայի ոլորտում սեփականաւորումներին, կոմերցիալիզացիայի և ներդրումներ գրավելու գործընթացներին: Ծրագրի շնորհիվ իրականացվում է նաև բնական գազի 15 միլիոն դոլար ընդհանուր արժեքով էլեկտրաէներգիայի ոլորտի հաշվարկների ծրագիրը, որը կարևոր դեր է խաղալու ոլորտում հաշվարկությունը և վճարումների կարգադրությունը բարձրացնելու և կոռուպցիայի մակարդակը նվազեցնելու գործում:

Կոմունալ ծառայություններ / Վերադասարանում

ԱՄՆ-ի էներգետիկայի ասոցիացիան խրախուսում է էներգետիկայի ոլորտում մասնավոր սեկտորի գործունեությունը՝ էներգետիկ կառույցների մասնավոր սեփականության և շահագործման ամբողջական փորձի ծանոթացնելու միջոցով: Դա արվում է վերադասարանական դասընթացների, գործադիր դասընթացների համար նախատեսված փոխանակման ծրագրերի, ուսումնական ուղևորությունների և սարքեր օբյեկտներ այցելությունների միջոցով:

Տարածաշրջանային կարգավորող ընկերություն

ԱՄՆ-ի Կոմունալ ծառայությունների կարգավորիչ կոմիսարների ազգային ասոցիացիան հովանավորում է Եվրոպայում և Եվրասիայում կարգավորիչ հանձնաժողովների ինստիտուցիոնալ գործունեությունը և փորձի փոխանակման հնարավորություններ է ընձեռում փոխադարձ այցելությունների, սեմինարների, տրակինգի և ուսումնական ուղևորությունների միջոցով:

Էներգիայի արդյունավետության մոնիթինգի ցանց

«Էներգիայի խնայողության դաշտեր» հովանավորում է Տայասասանի մասնակցությունը արևելաեվրոպական և նորարարական լոգիստիկայի հաղանային ինստիտուցիոնալ այս ցանցին, որը սարքեր միջոցառումներ է իրականացնում էներգիայի օգտագործման արդյունավետությունը բարձրացնելու նպատակով:

ԱՄՆՄՉԳ-ն ֆինանսական միջոցներ է տրամադրում նաև ԱՄՆ-ի կառավարության այլ կազմակերպությունների, որոնք էներգետիկայի ոլորտի ծրագրեր են իրականացնում Տայասասանում, այդ թվում ԱՄՆ-ի էներգետիկայի դեպարտամենտին և ԱՄՆ-ի Միջուկային վերահսկիչ հանձնաժողովին:

Տնտեսագիտական գործունեությունը մյուս դոմենների հետ

ԱՄՆՄՉԳ-ի էներգետիկայի ոլորտի ծրագրերը սերտորեն կոորդինացվում են Տնտեսախառնային Բանկի ծրագրերի հետ, որոնց նպատակն է վերականգնել և հզորացնել էներգիայի հաղորդման և բաշխման ենթակառուցվածքները: Եվրամիությունը ՀՀ էներգետիկայի նախարարությանը օգնում է էներգիայի արդյունավետ օգտագործման հաղանայինություն և օրենսդրություն մշակելու, ինչպէս նաև էլեկտրաէներգիայի արտադրության վերականգնման և ընդլայնման լոգիստիկայի կազմելու գործում: ԱՄՆՄՉԳ-ի և մյուս դոմենների միջև ամենակարևոր համագործակցությունը եղել է բազմակողմանի վարկեր ստանալու համար էներգետիկայի ոլորտի վերաբերող լոգիստիկայի շահագործումը, որոնք մեծապէս հիմնված են ԱՄՆՄՉԳ-ի տեխնիկական առաջարկությունների վրա: ԱՄՆՄՉԳ-ն, Տնտեսախառնային Բանկը և Վերակառուցման ու զարգացման եվրոպական բանկը հանդես են եկել մեկ ձևակազմով՝ նպաստելու, որ ՀՀ կառավարությունն ադապտվի բաշխիչ ցանցերի մասնավորեցման գործընթացի բացառությունն ու թափանցիկությունը: Տնտեսախառնային Բանկը, Վերակառուցման ու զարգացման եվրոպական բանկը, Եվրամիությունը, Ճապոնիան և Վերմանիան էական ներդրումներ են կատարում էներգետիկայի ոլորտի ենթակառուցվածքների ծրագրերի մեջ: Տարբեր դոմեններ, մասնավորապէս Եվրամիությունը, համաձայն են ԱՄՆ-ի կառավարության հետ՝ հայկական ասոցիացիայի փակելու անհրաժեշտության հարցում:

ԱՄՆՄՉԳ-ի ժողովրդավարության ծրագիր

1991-ի սեպտեմբերին սեղի ունեցած հանրավիճի ժամանակ Տալասանի ընտրությունը բլեարկեցին Խորհրդային Միությունից անկախանալու օգտին: Չայած սկզբնական օրերում ճնշման պարտիոնումների և ժողովրդավարության նկատմամբ խանդավառությունը մեծ էր, անկախության ձեռքբերումից հետո ընտրությունների փոփոխական որակը, բարոնակվող ճնշման լճացումը, կենսամակարդակի անկումը, բնակչության սոցիալական համակարգի փայտումն ու կոռուպցիան թուլացրել են կառավարության նկատմամբ ժողովրդի վստահությունը և համասարած զինիզմ են սերմանել ժողովրդավարական գործընթացի հանդեպ:

1999-ի հոկտեմբերին վարչապետի և կառավարության մի բարձր պարտիաների սպանություններն էլ ավելի հեռ մղեցին երկիրը: Այդ սպանությունները ֆալսական և հոգեբանական հարված հասցրեցին Տալասանին և նրա ժողովրդին, սակայն Տալասանի համար մեծ նվաճում էր այն, որ երկիրը հավասարիմ մնաց ժողովրդավարական սկզբունքներին և սահմանադրական գործընթացին՝ չնայած դրան հեռացած անկայունությանն ու անորոշությանը: Անկախվում է, որ Եվրոպայի խորհրդին վերջերս անդամակցելու հետ կառավարողական կառավարման համակարգը բարելավելու համար:

1995-ից ի վեր ԱՄՆՄՉԳ-ն Տալասանի հետ աշխատում է ավելի թափանցիկ, հաշվետու և արձագանքող ժողովրդավարական կառավարման համակարգ զարգացնելու ուղղությամբ: Տալասանի առնչվող ՀՀ Ազգային ժողովի հետ նախկինում կատարած աշխատանքների հաջողությունը (օրինակ՝ նոր և առաջադեմ Քաղաքացիական օրենսգրքի ընդունումը), ԱՄՆՄՉԳ-ն ընդլայնել է խորհրդարանի հետ իր աշխատանքների ծավալը: Տալասանի օրենսդիր մարմնի հզորացման ծրագրի միջոցով, ԱՄՆՄՉԳ-ն սեյսմիկական աջակցություն է սրամադրում ՀՀ Ազգային ժողովին օրենսդիր գործընթացի, ընտրությունների հետ հարաբերությունների և հասարակայնության հետ աշխատանքի ոլորտներում: Այս ծրագիրը Ազգային ժողովին նախապատվաբար սեյսմիկական օգնություն սրամադրելու բազմաառաջադեմ մոտեցում է որդեգրել:

Մերտեղ համագործակցելով Տալասանում բոլոր բազմազգի կողմերի, ծրագիրը իրականացնող կազմակերպության և միջազգային դոնոր կազմակերպությունների հետ, Տալասանի օրենսդիր մարմնի հզորացման ծրագիրը օգնություն է սրամադրում հետևյալ երեք ուղղություններով՝

1) Ուժեղացնել օրենսդիր գործընթացը խթանելու Ազգային ժողովի կարողությունը՝ առավելագույնի հասցնելով բյուջեային ֆինանսումներ և ճնշման վերլուծություններ կատարելու օրենսդիր մարմնի հնարավորությունները, ինչպես նաև բյուջեն ընդունելուց հետո ծրագրերի իրականացումը վերահսկելու կարողությունները:

2) Կատարելագործել ընտրությունների հետ Ազգային ժողովի հարաբերությունների համակարգերը՝ զարգացնելով արդեն իսկ գոյություն ունեցող մեխանիզմները և ստեղծելով դաստիարակների ու ընտրողների միջև հարաբերությունների և Երկրումների նոր համակարգեր:

3) Ընդլայնել Ազգային ժողովից ելող և նրա մասին տեղեկատվությունից օգտվելու հնարավորությունները: Դա ղեկ է արվի սեյսմիկական աջակցության միջոցով, որի նպատակն է բարելավել տեղեկատվության ներքին հոսքը, ինչը կհեշտացնի վարչական, օրենսդիր և ընտրողների հետ աշխատանքը, և մշակել խորհրդարանի աշխատանքի մասին տեղեկություններ հաղորդելու համար անհրաժեշտ միջոցներ՝ հասուկ ուսուցողություն դարձնելով նրան, որ այդ տեղեկությունները հասանելի լինեն մամուլին և հանրությանը:

Ժողովրդավարության ծրագիրն իր լույսն է ներդրել փաստաբանների համար սահմանված էթիկայի և դրոֆեսիոնալ չափանիշների բարձրացման գործում, ֆակտոր է ՀՀ դատավորների միությունը, և ՀՀ իրավաբանների միությունն էթիկայի կամավոր նորմեր են ընդունել իրենց անդամների համար: ԱՄՆՄՉԳ-ն օգնել է ստեղծել Տալասանի առաջին անկախ դատական ստոյիացիան՝ հասարակական մի կազմակերպություն, որի նպատակն է դաստիարակել և խրախուսել դատարանների անկախությունը և իրավաբանական գիտելիքների ու էթիկայի չափանիշների զարգացումը: ԱՄՆՄՉԳ-ն օգնել է նաև էլեկտրոնային իրավաբանական գրադարան ստեղծել Երևանի դատական համալսարանում:

ԱՄՆՄՉԳ-ն սեյսմիկական աջակցություն է ցուցաբերել ՀՀ կառավարությանը՝ դասախրավական համակարգի կառուցվածքային փոփոխությունների համար: Նոր օրենքներ են ընդունվել դատական համակարգի, դատավորների դեմ, փաստաբանական ծառայությունների և դատարանի որոշումների կատարման կարգի մասին: Նշանակվել են ընդհանուր իրավասության դատարանների և Վճռաբեկ դատարանի դատավորներ: Դատարանների կառավարման և վարչական դատաստանսավորությունը Արդարադատության նախարարությունից անցնում է Դատարանների նախագահների խորհրդին: Խուլարկության և ձեռքակալության սանկցիաներ սալու համար արդեն դաստիարակման են դատավորները, և ոչ թե դատաստանները:

ԱՄՆՄՉԳ-ն սեյսմիկական աջակցություն է սրամադրել ընտրական համակարգի բարեփոխումների համար, այդ թվում ակտիվ օգնություն 1999-ին ընդունված Ընտրական օրենսգրքի մշակման ժամանակ: ԱՄՆՄՉԳ-ն կարևոր դեր է խաղացել նոր օրենսգրքում տեղական դատարանների ինստիտուցիոնալ մասին դրույթ մտցնելու գործում: Այն նաև ֆինանսական միջոցներ է սրամադրել և վերադաստանսան դասընթացներ կազմակերպել տեղական դատարանների համար, ինչը նպաստել է նրան, որ ընտրությունների ժամանակ դատարաններ կային գրեթե բոլոր ընտրատարածքներում: Մեծադեպ այդ օգնության շնորհիվ է, որ 1999-ին Տալասանում տեղի ունեցած խորհրդարանական ու տեղական ինֆակառավարման մարմինների ընտրություններն արժանացել էին տեղական և միջազգային դատարանների մեծ մասի ավելի բարձր գնահատականի, իսկ նախորդ ընտրությունների ժամանակ տեղ գտած կոռուպցիոնալ խախտումների թիվը այս անգամ արդեն նվազել էր: Կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովի խնդրանքով ԱՄՆՄՉԳ-ն սեյսմիկական աջակցություն է սրամադրում տեղական ինֆակառավարման մար-

մինների, նախագահական և խորհրդարանական ընտրություններն ավելի թափանցիկ ու ավելի ազատ անցկացնելու համար: Այս օգնությունը վերաբերում է ոչ միայն ընտրությունների կազմակերպմանը, այլ նաև ընտրողների իրազեկության աստիճանի բարձրացմանը:

Վերադասարանման դասընթացներ են կազմակերպվել 51 հեռուստա- և ռադիոընկերությունների համար ծրագրերի արտադրության, ՏԵՆԻՍԻԿԻ կազմակերպության, նորությունների որակի և լրագրության մասին: Գաղափարներին մասնակցել են հեռուստատեսության և ռադիոյի ավելի քան 400 մասնագետներ: Այս վերադասարանման, ինչպես նաև սարքավորումներ ձեռք բերելու համար սրված դրամաբանության արդյունքում 1999-ի համեմատ 2001-ին նորությունների ծրագրերի ֆանսկը կրկնապատկվել է, իսկ լրագրություններ սկսել են ուղիղ եթերում և ինտերակտիվ հաղորդումներ հեռարձակել: Տղազիր մամուլի ներկայացուցիչները նույնպես հնարավորություն են ունեցել Տայասանում և արժեքներ կազմակերպված սեմինարներին և կոնֆերանսներին մասնակցելու միջոցով ծանոթանալ մասնագիտական ավելի բարձր չափանիշներին: Այդ վերադասարանման և դրա հետ մեկտեղ սարքավորումներ ձեռք բերելու համար սրվող դրամաբանության արդյունքում մի քանի թերթեր բարելավել են իրենց աշխատակազմի կառուցվածքը և թերթերի ձևավորումը: Թերթերը սկսել են ավելի մեծ ուժադրություն դարձնել իրենց գործի բիզնես կողմին և բիզնեսի կառավարիչներ ու իրացման գծով մասնագետներ են ընդունում աշխատանքի: Տանտղեսական թերթերի մի խումբ բիզնես ատոմիստիկ է ստեղծել՝ սեփական անդամների արտադրանքի վաճառքը խրախուսելու համար: Բացի այդ, ԱՄՆԺԳ-ի ծրագրեր իրականացնող կազմակերպությունների ջանքերի շնորհիվ հնարավոր է դարձել հասարակության մասնակցությունը մամուլի հետ կապված օրենսդրության մշակմանն ու ֆինանսավորմանը:

1997-ից սկսած ԱՄՆԺԳ-ն ֆինանսավորում է հանրակրթական դպրոցներում ֆալսեպոստիկան կրթության ծրագիրը: Սկզբնական օրջանում այս դասընթացներին դպրոցականները մասնակցում էին միայն ըստ ցանկության: 2001-ին ՀՀ կրթության և գիտության նախարարությունը ֆալսեպոստիկան կրթությունը դարձրել է պարտադիր առարկա է դարձրել 8, 9 և 10-րդ դասարանների համար, և 2001-ի սեպտեմբերից սկսած այդ առարկան մեկ է դպրոցների հիմնական ուսումնական ծրագրի մեջ: Ներկայումս ԱՄՆԺԳ-ն վերադասարանման դասընթացներ է կազմակերպում մոտ 2.700 ուսուցիչների համար, որոնցից նրանք դասարան լինելով դասավանդելու ֆալսեպոստիկան կրթություն առարկան:

Երկու ֆալսեպոստիկաններում ստեղծվել են ֆալսեպոստիկանի ժողովրդական կենտրոններ, որոնք մարդկանց հնարավորություն են տալիս ավելի մարտահրավեր ստեղծել իրենց ֆալսեպոստիկանի մասին: Այդ երկու ֆալսեպոստիկաններում ստեղծված համակարգչային ծրագրերն այժմ փոփոխվում են, որոնցից հնարավոր լինի դրանք կիրառել նաև ուրիշ ֆալսեպոստիկաններում: Ֆինանսավորում է սրամաղրվում 2001-ին ևս յոթ նմանատիպ ժողովրդական կենտրոններ բացելու համար: ԱՄՆԺԳ-ն ֆինանսավորում է միջոցներ է սրամաղրել Տայասանի արժեքներ հանրակրթական դպրոցներում ավելի քան 100 խաղ-ընտրություններ անցկացնելու համար, որոնց նպատակն է աշակերտներին, նրանց ծնողներին և ուսուցիչներին ընտրական գործընթացների, ինստիտուտների և ընտրություններին մասնակցելու կարևորության մասին գիտելիքներ հաղորդելու միջոցով ընդլայնել ժողովրդավարական ընտրությունների մասին նրանց լրագրությունները: ԱՄՆԺԳ-ն ֆինանսավորել է 350-ից ավելի ֆալսեպոստիկան ժողովներ, որոնց արդյունքում կառավարություն-ֆալսեպոստիկանի համագործակցությունը համայններում ընդլայնվել է և ձևավորվել են ֆալսեպոստիկանի մոտ 90 խորհրդակցական հանձնաժողովներ: 2002-ի հունիսի դրությամբ ժողովրդավարական բարեփոխումների և ֆալսեպոստիկանի իրավունքների ու դասարանությունների շուրջ ֆինանսավորման մասնակցել էր 21.405 մարդ 232 համայններում (այսինքն՝ Տայասանի համայնքների մեկ ֆալսեպոստիկան):

Այս դրոշմում ԱՄՆԺԳ-ի գործունեության նպատակն է ընդլայնել ֆալսեպոստիկանի մասնակցությունը կառավարմանը՝ ինչպես ժողովրդական, այնպես էլ հանրապետական մակարդակով, զարգացնել հասարակական կազմակերպություններն ու անկախ մամուլը, խրախուսել ֆալսեպոստիկան կրթությունը դպրոցներում, հզորացնել ժողովրդական կառավարումն ու օրենսդիր մարմինը և օժանդակել դասարանական համակարգի բարեփոխումներին: ԱՄՆԺԳ-ն դասարանական է այս նպատակներին հասնել՝ օժանդակություն սրամաղրելով այն ծրագրերին, որոնք լուծում են հետևյալ խնդիրները՝

Ընդլայնել ֆալսեպոստիկանի մասնակցությունը ֆալսեպոստիկանի մշակելու և կառավարությունը վերահսկելու գործընթացներին: ԱՄՆԺԳ-ն հովանավորում է իրավապաշտպան հասարակական կազմակերպություններին, ինչպես նաև համայնքների մակարդակով իրականացվող միջոցառումները, որոնց նպատակն է ընդլայնել ֆալսեպոստիկանի գիտելիքները ժողովրդավարական հասարակության մեջ իրենց իրավունքների, դերի ու դասարանությունների մասին, որոնցից որոշումներ կայացնելու գործընթացում նրանց մասնակցությունը ավելի արդյունավետ լինի:

Մեծացնել ժողովրդականության և վերլուծությունների աղբյուրների ֆանսկը և լավագույն դրանց որակը: ԱՄՆԺԳ-ն ֆինանսավորում է այնպիսի միջոցառումները, որոնք ուղղված են անկախ մամուլի դրոշմաբանական մակարդակը և ֆինանսական կենտրոնակցությունը բարձրացնելուն, որոնցից ֆալսեպոստիկանի ժողովրդականության բազմաթիվ աղբյուրներ ունենան: ԱՄՆԺԳ-ն հովանավորում է նաև այն ծրագրերը, որոնք կառավարությանը և հասկապետ ժողովրդական կառավարման մարմիններին և խորհրդարանին խրախուսում են ավելի լավ ժողովրդականության սրամաղրել ֆալսեպոստիկանի և մամուլին:

Տեղական կառավարման մարմիններին օգնել լինել ավելի արձագանքող և արդյունավետ: ԱՄՆԺԳ-ն ֆինանսավորում է ծրագրեր, որոնք օգնում են ստեղծել այնպիսի իրավական դաշտ, որը ավելի մեծ իշխանություն և դասարանականություն է տալիս ժողովրդական ինֆրակառավարման մարմիններին և ընդլայնում է ժողովրդական կառավարության հնարավորությունները՝ արձագանքելու ֆալսեպոստիկանի դաշտին:

Օգնել ընտանեկան բռնության զոհերին: ԱՄՆԺԳ-ն օժանդակում է հայկական հասարակական մի շարք կազմակերպությունների, որոնք ընտանեկան բռնության զոհերին հնարավորություն են տալիս օգնել հոգեբանական և իրավաբանական:

նական ծառայություններից, աղյասարաններից և աշխատանքային հմտություններ ձեռք բերելու հնարավորությունից:

Խրախուսել խորհրդարանին լինել ավելի արդյունավետ և արձագանքող: ԱՄՆՄՁԳ-ն մի նոր ծրագիր է սկսում, որի նպատակն է օրենսդիր գործընթացը ֆաղափարներից ավելի հասանելի դարձնել, խրախուսել ընտրողների և օրենսդիրների միջև ավելի ակտիվ Երկուսն էլ, ինչպես նաև ընդլայնել բյուջեային և վերլուծական հարցերով զբաղվելու խորհրդարանի հնարավորությունները:

Զարգացնել քաղաքացիկ, հուսալի և արդյունավետ օրենսդրական համակարգ: ԱՄՆՄՁԳ-ն աջակցում է այն ջանքերին, որոնք ուղղված են օրենսդրական համակարգի անկախությունն ու օրենքի գերակայությունն ապահովելուն:

Ընթացիկ ծրագրեր

Ղեկավարվող քաղաքացիական ծրագիր

«Ամերիկյան իրավաբանների ասոցիացիայի Կենսրոնական և Արևելյան Եվրոպայի իրավունքի նախաձեռնություն» ծրագիրն աշխատում է Տայասանի մասնագիտական իրավաբանական ասոցիացիաների կառուցվածքն ու արդյունավետությունն ամրապնդելու ուղղությամբ:

Քաղաքացիների գիտակցության բարձրացման և մասնակցության ծրագիր

Ըսրական համակարգերի միջազգային հիմնադրամը մի ծրագիր է իրականացնում, որի նպատակն է բարձրացնել ֆաղափարների ֆաղափարական գիտակցությունն ու ակտիվությունը համայնքներում: Ծրագրի Երջանակներում հասուկ ուժադրություն է դարձվում նաև կանանց մասնակցությանը:

Ազգային ժողովրդավարական ինստիտուտը ֆաղափարական ակցիայի հանձնաժողովների օգնությամբ, ինչպես նաև ընտրողների հետ աշխատելու ֆաղափարական կուսակցությունների կարողությունները զարգացնելու միջոցով, նպատակ է ֆաղափարական հասարակության ամրապնդմանը, որի նպատակն է խրախուսել ֆաղափարների ակտիվությունը: Այս ծրագրի Երջանակներում հասուկ ուժադրություն է դարձվում ինչպես ֆաղափարական ակցիայի հանձնաժողովների, այնպես էլ ֆաղափարական կուսակցությունների գործունեությանը կանանց մասնակցությունն ապահովելու վրա:

Անկախ մամուլի ծրագիր

«Ինտերնյու» և Միջազգային հետազոտությունների ու փոխանակումների խորհրդի «ՊրոՄեդիա» ծրագիրը աջակցում են անկախ մամուլի զարգացմանը՝ ինչպես նորությունների որակը բարձրացնելու, այնպես էլ զանգվածային լրատվության միջոցների ֆինանսական կառավարումը բարելավելու նպատակով:

Բացի այդ, հիմնականում մասնավոր սեկտորի աճը խրախուսող «Եվրասիա» հիմնադրամին սված դրամաճանաչի միջոցով ԱՄՆՄՁԳ-ն ֆինանսական միջոցներ է Երամադրել ղեկական Երարանին այլընտրանք հանդիսացող անկախ Երարան սեղծելու համար:

Քաղաքացիական կրթության ծրագիր

«Տայասանի դասանելի կրթություններ» կազմակերպությունն օժանդակում է ՀՀ կառավարությանը՝ Տայասանի բոլոր դպրոցների 8-10-րդ դասարաններում ֆաղափարական կրթություն առարկան մեցնելու գործում:

Տեղական ինֆակառավարման ծրագիր

«Urban Institute» կազմակերպությունը օգնում է տեղական ինֆակառավարման մարմիններին բարձրացնել բնակչության աղյասարկման որակը, ընդլայնել ֆաղափարների մասնակցությունը տեղական կառավարմանը և ամրապնդել ֆինանսական և վարչական աղյակենսրոնացումը:

Տասարակական կազմակերպությունների հզորացման ծրագիր

«Տամալաբարհային ուսուցում» կազմակերպությունը օգնում է առաջատար հասարակական կազմակերպություններին զարգացնել դաշինքներ ստեղծելու և արդյունավետ աշխատանք ծավալելու իրենց կարողությունները, ինչպես նաև նախաձեռնում է Երևանից դուրս ծնունդ առած հասարակական կազմակերպությունների աճին և զարգացմանը: Ծրագրի մեջ մտնում է նաև հասարակական կազմակերպությունների միջոցով կանանց ֆաղափական մասնակցությունը խրախուսելուն ուղղված հասուկ նախաձեռնությունը:

Օրենսդիր ճյուղի հզորացման ծրագիր

«Development Alternatives Inc.» կազմակերպությունը սկսել է ԱՄՆՄԶԳ-ի մի նոր ծրագիր իրականացնել, որն ուղղված է Ազգային ժողովի ներքին կարողությունների հզորացմանը: Ծրագիրը օժանդակելու է օրենսդիր գործընթացի զարգացմանը՝ հասուկ ուժադրություն դարձնելով այդ գործընթացի ֆինանսական և վերլուծական կողմերին, օգնելու է բարելավել ընտրողների հետ Ազգային ժողովի կադերը և ընդլայնել Ազգային ժողովի վերաբերյալ տեղեկատվություն ստանալու հանրության և մամուլի հնարավորությունները:

Տամագործակցությունը մյուս դոնորների հետ

ԱՄՆ-ի կառավարությունը համագործակցում է մյուս դոնորների հետ՝ ԵԱՀԿ-ի գլխավորությամբ, կոռուպցիայի դեմ ժայֆարի համադարձակ ծրագիր մշակելու գործում ՏՏ կառավարությանն օգնելու ուղղությամբ: Տամալաբարհային Բանկի կողմից Տայասանի կոռուպցիայի դեմ ժայֆարի հանձնաժողովին սված օգնությունը լրացնելու նպատակով ԱՄՆՄԶԳ-ն ֆինանսական միջոցներ է հասկացրել, որոնցով ՏՏ կառավարությունը, Ազգային ժողովը և հասարակական կազմակերպությունները ներկայացնող 15 հայեր 2001-ի փետրվարին ուղևորվեն Բուլղարիա՝ կոռուպցիայի դեմ ժայֆարի նրանց վորձին ծանոթանալու համար: 2002-ին ՏՏ կառավարությունը մշակել է կոռուպցիան նվազեցնելու միջոցառումների մի համակարգ, որի մեջ մտնում են հասարակության գիտակցության բարձրացումը, կոռուպցիայի համար հնարավորությունների կրճատումը և կոռուպցիայի համար ժայսասխանակություն սահմանելը: ԱՄՆ-ի օգնության ծրագրերի մեջ կոռուպցիայի դեմ ժայֆարը դիտարկվում է որդես կարևորագույն խնդիր, և բոլոր ծրագրերն իրենց մեջ թախանցիկությունն ավելացնելու և հաշվեկոթությունը բարձրացնելու համար անհրաժեշտ մեխանիզմներ են ժայրոնակում: Կոռուպցիայի համար հնարավորությունների կրճատմանը նախաձեռնող և այժմ իրականացվող ԱՄՆՄԶԳ-ի ծրագրերի շջանակներում օգնություն է սրամադրվում համադայասախան կանոններ և աշխատանքային ընթացակարգ մշակելու, ֆաղափական և սեսեսական մրցակցությանը նախաձեռնող, ինտիտուցիոնալ հաշվեկոթության համար մեխանիզմներ մշակելու, անկախ մամուլը զարգացնելու և ֆաղափական հասարակությունն ամրադնդելու համար:

Եվրոդայում անվանագության և համագործակցության կազմակերպությունը (ԵԱՀԿ) օգնություն է սրամադրում, որոնցով Տայասանը կարողանա կասարել Եվրոդայի Խորհրդին անդամակցելու հետ կադված իր ժայրավորությունները, և կորդինացում է դոնորների այն աշխատանքները, որոնք կադված են կոռուպցիայի դեմ ժայֆարի և ընտրությունների հետ: ԱՄՆՄԶԳ-ն համագործակցում է Մեծ Բրիտանիայի Միջազգային զարգացման դեդայրամենտի հետ, որը աշակցում է ֆաղափական ծառայության համակարգի բարեփոխումներին: ԱՄՆՄԶԳ-ն սերտորեն համագործակցում է նաև Տամալաբարհային Բանկի հետ՝ վերջինիս դասիրավական համակարգի բարեփոխումների նոր ծրագրի շջանակներում և Բաց Տասարակության Ինտիտուցիոնալ կլինիկական իրավաբանական կրթությանը, մամուլի հզորացմանն ու հասարակական կազմակերպությունների զարգացմանն ուղղված նախաձեռնությունների շջանակներում:

ԱՄՆՄԶԳ-ի սոցիալական բարեփոխումների ծրագիր

Խորհրդային համակարգի փլուզումը և Տայասսանում դրան հետևած ճնշման անցումը ծանր հետևանքներ ունեցան բնակչության մեծ մասի համար: Սոցիալական և առողջադասական ծառայությունները կազմակերպվում էին այն ժամանակի կառավարման համակարգի մեծ դոստոյանների հաշվին և այլևս չէին կարող լիարժեք լինել: Առողջադասական և սոցիալական մյուս ծառայությունների որակի ու մասշտիբության անկման դրսևանումով Տայասսանի բնակչությունը դարձել է շատ ավելի խոցելի ճնշման և սոցիալական խնդիրների նկատմամբ: Այն դեպքում, երբ բնակչության մոտ 51 տոկոսը գտնվում է աղքատության սահմանագծից ցածր և սոցիալական ծառայություններ մատուցելու համակարգը դեռ անցումային փուլում է, դեռությունը անկարող է լիարժեք սոցիալական աղահոլություն կամ առողջադասական ծառայություններ սրամադրել այն մարդկանց, ովքեր ամենաբաց ռիսկի դրանց կարիքը: Ըստ էության կարող են վճարել գոյություն ունեցող սահմանափակ մասնավոր ծառայությունների համար:

ԱՄՆՄԶԳ-ի սոցիալական բարեփոխումների ծրագրի նպատակն է թեթևացնել անցումային շրջանի բացասական սոցիալական հետևանքները՝ օգնելով սոցիալական և առողջադասական կարևոր համակարգերը հզորացնելու և կենսունակ դարձնելու գործում, միևնույն ժամանակ բարձրացնելով առաջին անհրաժեշտության օգնություն սրամադրել որոշ շրջանների ամենաանաղահոլ խավերին: Տայասսանում աղքատության ընդհանուր մասերի վրա ազդեցություն ունենալու նպատակով ուժադրության կենտրոնը հասարակ մարդասիրական օգնության ծրագրերից այժմ սեղավորվել է դեղի ավելի երկարաժամկետ նպատակները, այն է՝ վերականգնել սոցիալական աղահոլության համակարգը, ինչը թույլ կտա աղահոլել, որ հայաստանցիներն ունենան լիարժեք և մասշտիբ առողջադասական, սնունդ և օրհան: ԱՄՆՄԶԳ-ի ծրագիրն աշխատում է հետևյալ ուղղություններով՝

Տիվեր դնել սոցիալական և առողջադասական օգնության և աղահոլագրության կենսունակ համակարգեր ստեղծելու համար: ԱՄՆՄԶԳ-ն աջակցում է ՀՀ կառավարությանը՝ կենսաթուղային և սոցիալական աղահոլության այլ համակարգեր բարեփոխելու, աղքատության նպաստի չափը բարձրացնելու և առողջադասական ծառայություններից օգտվելու արժանությունների հիմնական փաթեթը բարելավելու, ինչպես նաև առողջադասական ոլորտի ֆինանսավորումը վերակառուցելու հարցերում: Օգնություն է սրամադրվում անհրաժեշտ օրենսդրական դրույթներ ստեղծելու, սեղելակազմության կառավարման ենթակառուցվածքներ զարգացնելու և այս ծրագրերն իրականացնելու ՀՀ կառավարության կարողություններն ընդլայնելու համար: ԱՄՆՄԶԳ-ն աշխատում է նաև դեռություն կողմից հովանավորվող սոցիալական և առողջադասական աղահոլագրության ծրագրերի մասին ֆադաբացիների իրագրության մակարդակը բարձրացնելու ուղղությամբ:

Առանձին շրջաններում բարելավել սոցիալական և հիմնական առողջադասական ծառայությունների որակն ու մասշտիբությունը: Սոցիալական բարեփոխումների ծրագիրն աջակցում է իրավական և ոլորտի ֆադաբանության այն բարեփոխումներին, որոնք խրախուսում են համայնների մակարդակով առողջադասական և աղահոլակազմ սոցիալական ծառայությունների ծրագրերը: ԱՄՆՄԶԳ-ն օգնում է ՀՀ կառավարությանը, հասարակական կազմակերպություններին և մասնավոր սեկտորում ծառայություններ մատուցողներին բարելավել նրանց ծառայություններից օգտվողների շրջանակը որոշելու կարգը, ընդլայնել որակյալ ծառայություններ մատուցելու նրանց հնարավորությունները և զարգացնել առողջադասական և սոցիալական օգնության ծրագրեր ղյանավորելու, վերահսկելու և գնահատելու կառավարության կարողությունները: Ծրագիրը դարձնում է նաև միջոցառումներ, որոնց նպատակն է մարդկանց օգնել ավելի շատ սեղելություններ ունենալ իրենց առողջադասական և սոցիալական իրավունքների և դարձնելությունների մասին:

Որոշ շրջաններում ստեղծել կարճաժամկետ գրադավածության կամ եկամուտ ստանալու հնարավորություններ: Որոշ շրջաններում գործազրկության խնդիրը գեթ ժամանակավորապես լուծելու նպատակով ԱՄՆՄԶԳ-ն փոքրածավալ հանրային աշխատանքներ է ֆինանսավորում, որոնց նպատակն է մարդկանց աղահոլել ժամանակավոր աշխատանքով և լուծել սվյալ համայնի կողմից մասնաձևված ենթակառուցվածային խնդիրները:

Ընթացիկ ծրագրեր

Սոցիալական և առողջադասական բարեփոխումներ

«PADCO, Inc.» կազմակերպությունն աշխատում է Տայասսանի օգնել սոցիալական և առողջադասական ծառայությունների համար անհրաժեշտ ինտեգրացված իրավական և սեղելակազմական դրույթներ ստեղծելու գործում: Այս հզորացված դրույթը թույլ կտա սոցիալական և առողջադասական աղահոլագրության կենսունակ ծրագրեր իրականացնել, կարիավորներին լիարժեք սոցիալական օգնություն ցուցաբերել և օգնել վերակառուցել առողջադասական ոլորտը, որդեսգի հիմնական առողջադասական ծառայությունների որակը բարձրանա և դրանք մասշտիբ լինել բոլորին:

Սոցիալական և առողջադասական խնդիրներով գրադավող հասարակական կազմակերպությունների ցանց

Ամերիկայի հայկական համագործակցության հասարակական կազմակերպությունների կենտրոնն իրականացնում է մի ծրագիր, որի նպատակն է ամրադրել սոցիալական և առողջադասական խնդիրներով գրադավող սեղելական հասարակական կազմակերպությունների կարողությունները և հովանավորել 1988-ի երկրաբարձից սուժած շրջաններում

համայնների նախաձեռնությունները:

Տամագործակցություն բուժփիմնարկների միջև

Ամերիկյան միջազգային առողջապահության միությունը համագործակցություն է հաստատել Հայաստանի և ԱՄՆ-ի մի շարք բուժփիմնարկների միջև՝ համայնների մակարդակով մասնագիտ առողջապահական ծառայությունների որակը բարձրացնելու համար:

Բժեկական սարքավորումների սրամադրում

«Carelift International» կազմակերպությունը յեյնտոլոգիաներ, սարքավորումներ, կահավորում, բժեկական դարսագաներ և դեղորայք է սրամադրում Հայաստանի որոշ կազմակերպություններին:

Վերսահորդական առողջություն

«PRIME II» կազմակերպությունն աշխատում է բարելավել կանանց վերսահորդական առողջության հետ կապված ծառայությունները, այդ թվում՝ մոր և մանկան առողջություն և մանկաբարձություն, նորածինների առողջություն և սեռավարակների կանխարգելում և բուժում: Գրան հասնելու համար անհրաժեշտ կլինի սահմանափակումներ և սարածել կլինիկաների համագալին կանոններն ու դրոսոկոլները, վերադասարասման դասընթացներ կազմակերպել առողջապահական ծառայություններ մասնագործների համար և խթանել համայնի մասնակցությունն այս գործերին: Այս միջոցառումները սերտորեն կապված են հիմնական առողջապահության/ընտանեկան բժշկության ոլորտի աշխատակիցների վերադասարասման միջոցառումների հետ, որոնք իրականացվում են «PADCO»-ի հետ դայնամաագրի Երջանակներում:

Ճողովրդագրական և առողջապահական ուսումնասիրություն

«Macro International, Inc.» կազմակերպությունն օգնել է Ճողովրդագրական և առողջապահական ուսումնասիրություն անցկացնել, որը թույլ է տվել բացահայտել Ճողովրդագրական միտումները և սեղեկատվական բազա սեղծել հայ կանանց և երեխաների առողջական վիճակի և նրանց սննդի մասին:

Տանրային աշխատանքներ

«Փրկեցեք երեխաներին» և «Կաթոլիկ օգնության ծառայությունը» իրականացնում են, համադասախանաբար, սեղական ենթակառուցվածքների զարգացման և դորոցների ճաւարանների վերականգնման ծրագրեր, որոնք որոշ Երջաններում աշխատատեղեր կսեղծեն անադահով խավերի համար:

Սոցիալական օգնություն

«ԱՄԲՈՐ» կազմակերպությունը սեղական գործընկերների հետ աշխատում է որոշ Երջաններում անադահով խավերի սննդի և առողջապահական կարիքները հոգալու ուղղությամբ: «Կաթոլիկ օգնության ծառայությունը» դորոցներում սնունդ կազմակերպելու իր ծրագրի միջոցով օգնում է բավարարել երեխաների սննդի դահանջները:

Տամագործակցությունը մյուս դոնորների հետ

Ուազմավարական այս նոր նադասկը ձևակերպելու և դրան հասնելու ճանադարհին ԱՄՆՄՁԳ-ն իր գործունեությունը կորողինագրել է սոցիալական ոլորտում ակտիվ աշխատող մի շարք դոնորների հետ: Տամաշխարհային Բանկն իրականացնում է սոցիալական ենթակառուցվածքների վերականգնման, ընդհանուր առողջապահության և սոցիալական ոլորտի բարեփոխումների ծրագրեր: ԵԱՏԿ-ն ընդգրկված է ֆադանագիների գրանցման համակարգը բարեփոխելու աշխատանքների մեջ, որոնք կլրացնեն անհասական գրանցման համակարգի հետ կապված ԱՄՆՄՁԳ-ի աշխատանքը: UNICEF և UNFPA կազմակերպություններն օգնում են վերսահորդական առողջապահության որոշ հարցերում, իսկ Առողջապահության համաշխարհային կազմակերպությունը զբաղվում է առողջապահության ոլորտի ֆադանականությանը, դեղագործության ոլորտի բարեփոխումներին և մալարիայի կանխարգելմանը վերաբերող խնդիրներով:

ԱՄՆՄԶԳ-ի ջրային ռեսուրսների կառավարման ծրագիր

Տայասանի ջրային ռեսուրսները բնորոշ են խմելու ջրի որակի և կոյուղու ենթակառուցվածքի վիճակի վատթարացումը, Սևանա լճի ջրի անխնայ օգտագործումը, ռոռզման ֆայֆայված համակարգը, խմելու ջրի աղբյուրների աղտոտվածությունը, ջրային ռեսուրսների ռացիոնալ բաշխման բացակայությունը և սահմանամերձ ջրային ռեսուրսների ոչ ռաշոնալ կառավարումը: Բացի այդ, ջրի որակը սոուզելու ու բարելավելու, ինչդես նաև ջրային հոսքերը բաշխելու արդյունավետ ազգային և սարածաերչանային համակարգերի բացակայությունը վսանգում է առափնյա բնակավայրերի էկոլոգիան ու բնակիչների առողջությունը և խոչընդոտում է սարածաերչանում սնեսասկան և ֆաղաֆսկան համագործակցությունը խթանելուն ուղղված ջանքեր:

ԱՄՆՄԶԳ-ի ջրային ռեսուրսների կառավարման ծրագրի նդղասկն է հաղթահարել Տայասանում էկոլոգիական ճգնաժամի յուրջ հեսևաններից մի ֆանիար և յրագնել ԱՄՆՄԶԳ-ի աշխատանքները ջրի հես կաղ ոնեսգող մյուս ոլորեսներում (օրինակ՝ էներգեսիկա, առողջաղախություն և գերասաերչիկություն): Մասնավորաղես, ԱՄՆՄԶԳ-ի ջրային ռեսուրսների կառավարման ծրագիրը օժանդակում է հեսկյալ նդղասկները հեսաղնդող նախաձեռնություններին՝

Բարելավել ոլորտի ազգային և սարածաերչանային ֆաղաֆսկանությունը և ինեսիտուցիոնալ դաեր: ԱՄՆՄԶԳ-ն աջակցել է այն աշխատանքներին, որոնք հանգերել են ՏՏ ջրային օրեսագրի ընդունմանը, և արունակում է օգնել օրեսագրի կիրառելու հարցում: ԱՄՆՄԶԳ-ն օժանդակում է ջրի օգտագործման յրավոնիին և ջրի որակին վերաերող օրեսաղության կասարելագործման, արդյունաերեսկան աղտոտվածության նվազերցման սնեսասկան կարգավորմանը, ինչդես նաև ջրի գնասահմանմանը:

Վերականգնել ջրի որակի և ֆանակի հսկողության համակարգերը: ԱՄՆՄԶԳ-ն ֆինանսավորում է Տայասանի օրերուրաբանության ծառայության՝ «Տայիղորմես»-ի հգորագմանն ուղղված աշխատանքները: Դա կընդղայնի «Տայիղորմեսի» հնարավորությունները՝ հավաքել, խմբավորել և ողաղանել մակերեսային ջրերի ֆանակի և որակի մասին տեղեկությունները, հաշվարկել ջրի հաշվեկերը և կանխասեսել դրա փոփոխություններն ու դրանց հեսևանները, աջակցել Սևան-Տրազդան ավազանի ջրային ռեսուրսների ինեսգրագված կառավարմանը և գնահատել ջրամբարների վրա աղտոտվածության ազդեցությունը:

Ընդղայնել արկայական կանոնների վրա հիմնված տեղական մակարդակով յուծոաներ առաջարկելու և յրականացնելու հնարավորությունները: ԱՄՆՄԶԳ-ն յրականացնելու է փոքր դրամաերոհների մի ծրագիր տեղական հասարակական կազմակերողությունների և Սևան-Տրազդան ավազանի մյուս կարևոր կազմակերողությունների համար, որի նդղասկն է ջրի որակի բարձրագմանն ուղղված նորարարական մոտեցումներ փորձարկել, ինչդես նաև սոուզել ու կիրառել այս ծրագրի մյուս բաղկացուցիչ մասերի արչանակներում սսագած սյալներն ու կասարված վերյուծությունները: Տեղական հասարակական կազմակերողությունների գյխավորած կոնսուրցիումը որոշելու է, թե տեղական անհեսաձեղի ինղիները յուծելու համար ծրագրի արչանակներում ինչ նախաձեռնություններ ողի յրականացվեն: Դրանք կարող են յինել ջրի որակի սոուզումներ, արդյունաերեսկան և գյուղասեսեսական արսանեսումների հսկողություն, կեղսաջրերի հեսազման փոքրածաղալ ծրագրեր կամ որոշ առավել աղտոտված ջրամբարների մամրման աշխատանքներ:

Ընթացիկ ծրագրեր

Տայասանի ջրային ռեսուրսների կենսունակ կառավարման ծրագիր

«Գյուղասեսեսական գարգացման գործընկերներ» կազմակերողությունը յրականացնում է մի ծրագիր, որի նդղասկն է Տայասանին օգնել այս կարևորագույն բնական ռեսուրտի կառավարումը դարձնել կենսունակ, ինչը կնղասի բնաղախղանական ավելի բարվոք վիճակին և սնեսասկան աճին:

Տարավային Կովկասում ջրային ռեսուրսների կառավարման բարելավման ծրագիր

«Development Alternatives, Inc.» կազմակերողությունը մի ծրագիր է յրականացնում, որի նդղասկն է աջակցել Տարավային Կովկասի բոլոր երես երկրների ջրային ռեսուրսների կառավարմանը գգաղվող կազմակերողություններին, որղեսգի նրանք կարողանան ջրային ռեսուրսների կառավարման համակարգին վերաերող կարևորագույն յնղիների արջ տեղեկասկության փոխասակման և հաղորդակցության ավելի արդյունավետ համակարգ գարգացնել:

Տամագործակցությունը մյուս դոնորների հես

Տամաշխարհային Բանկը ֆինանսավորել է ջրային ռեսուրսների ինեսգրագված կառավարման ողանի մարկումը և վարկեր է սրամաղրել ռոռզման համակարգերի վերականգնման և ամբարսկների անվսանգության ծրագրերի համար: Տամաշխարհային Բանկը հեսագայում նախասեսում է նոր վարկեր սրամաղրել ջրամասկարարման ոլորտի ենթակառուցվածքները վերականգնելու համար: Եվրամիությունը սահմանամերձ ջրային ռեսուրսների կառավարման ծրագիր է հովանավորել Բոու գեսի համար և այժմ ֆնարկում է կեղսաջրերի հեսազման ծրագիր յրականացնելու հնարավորությունը: Մի արր ուրիե դոնոր երկրներ (օրինակ՝ Նիղեղանդները, Նորվեգիան և Փրանսիան) հեսաերելված են ջրային սնեսության ենթակառուցվածքների փոքրածաղալ ծրագրերով: Տամաշխարհային Բանկն ու ՄԱԿ-ի Զարգացման ծրագիրն արղեն ֆինանսավորել են նմանասիղ ծրագրեր՝ որղես օգնություն աղեսի գոնուն: Ոլորտի ֆաղաֆսկանությունը և ջրի որակի ու ֆանակի վերահսկողությունը բարելավելու, ինչդես նաև ջրային ռեսուրսների կառավարման նորարարական տեխնոլոգիաներ

և մոնեթրոմներ փորձարկելու միջոցով ԱՄՆ-ի Առաքելությունը փորձում է լրացնել այն բացերը, որոնք գոյություն ունեն այս ոլորտում մյուս դոնորների օգնության ծրագրերում՝ միևնույն ժամանակ ուղղակի աջակցելով նրանց ընթացիկ ծրագրերին և խրախուսելով նրանց հետագա ներդրումները:

ԱՄՆՄՁԳ-ի աղետի գոտու վերականգնման ծրագիր

1988-ի երկրաշարժի հետևանքով դեռևս ժամանակավոր կացարաններում ապրող մոտ 12.000 ընտանիքների երկարաժամկետ կարիքները հոգալու և աղետի գոտու վերականգնմանն աջակցելու նպատակով ԱՄՆՄՁԳ-ն ֆինանսավորում է 31 միլիոն դոլար ընդհանուր արժեքով աղետի գոտու վերականգնման եռամյա մի ծրագիր, որն իրականացվում է ՀՀ կառավարության հետ համագործակցելով:

Ծրագրի բաղաձայններում Լոռու և Երևանի մարզի մոտ 4.000 ընտանիքներ, ովքեր անօթևան էին մնացել երկրաշարժից հետո, հնարավորություն ունեն մեծական և հարմարավետ բնակարաններ ձեռք բերել: Այդ ընտանիքները կամ հասուկ վկայագրեր են ստանում Հայաստանի ցանկացած վայրում բնակարան գնելու համար, կամ էլ դրամաճուրհներ՝ կիսս մնացած շինություններն ավարտելու կամ վնասված շենքերը վերանորոգելու համար: Տեղացի ծրագրից օգտվող ընտանիքների ճակատները ազատվում են, տեղական կառավարման մարմինները դրանք առավելագույնում են և դրանց զբաղեցրած հողը ազատում են դեղատեղի կամ մասնավոր օգտագործման համար: Ծրագիրն իրականացվում է «The Urban Institute» կազմակերպության օգնությամբ, իսկ «Կաթոլիկ օգնության ծառայությունը» իրականացնում է ծրագրի դրամաճուրհային մասը:

Աղետի գոտու վերականգնման ծրագիրը հիմնված է Գյումրիում հաջողությամբ իրականացված ԱՄՆՄՁԳ-ի բնակարանային վկայագրերի փորձնական ծրագրի վրա, որը նույնպես իրականացնում էր «The Urban Institute» կազմակերպությունը, և որի բաղաձայններում 312 վկայագրերի տերերի 97 տոկոսը բնակարաններ են ձեռք բերել (դրանցից 89 տոկոսը՝ Գյումրիում): Փորձնական ծրագրի մեջ ընդգրկված սարածին այժմ վերածվել է խաղաղաստանային, զբոսայգու և մարզադահլիճների, որոնք ստեղծվել են ԱՄՆՄՁԳ-ի կողմից ֆինանսավորվող «Փրկեցե՛ք երեխաներին» կազմակերպության հանրային աշխատանքների ծրագրի միջոցով:

Ծրագրին կարող են մասնակցել այն ընտանիքները, ովքեր երկրաշարժի ժամանակ կորցրել են իրենց տները կամ բնակարանը, փոխհատուցում չեն ստացել և ապրում են ժամանակավոր կացարաններում և այն վայրերում, որոնք ընտրվել են ծրագրում ընդգրկվելու համար: Դրանք այն վայրերն են, որ տեղական իշխանությունները կամ մասնավոր ներդրողները ցանկանում են վերածել հանրային զբոսայգիների, խաղաղաստանայինների, դպրոցների, կամ էլ օգտագործել կոմերցիոն նպատակներով: Ծրագրի աշխատակիցներն ակտիվորեն և հաջողությամբ փորձում են համագործակցել մյուս դոնորների և ՀՀ կառավարության հետ, որոնցից ծրագրի բաղաձայններում ուժադրություն դարձվի այնպիսի առանցքային ֆաղափային վայրերին, որոնք մասնական, կոմերցիոն կամ սրահայրային նպատակներ ունեն, այսպիսով հիմք ստեղծելով ֆաղափները և, ի վերջո, ամբողջ սարածաքանդ վերականգնելու համար:

Հասուկ բազմադրսային ծրագրեր

ԱՄՆՄՁԳ-ն հանդես է եկել մի Եւրոպայի նախաձեռնություններով, որոնք չեն մտնում վերհիշյալ ռազմավարական նպատակների բաղաձայնների մեջ: Դրանք են՝

Մասնագիտական վերադաստիարակում

Կրթությամբ զարգացման ակադեմիան սարքեր ծրագրերի կադրապատում է, որն իրականացնում է ԱՄՆ-ի Առաքելության մասնակիցների վերադաստիարակումը: Ծրագրի նպատակն է խրախուսել Հայաստանի մարդկային ռեսուրսների զարգացումը, ինչը համադաստիարակում է ԱՄՆՄՁԳ-ի ռազմավարական նպատակներին:

Բազմադրսային ծրագրեր

ԱՄՆՄՁԳ-ն հովանավորում է «Եվրասիա» հիմնադրամի ծրագրերը, որոնց նպատակն է արագացնել մասնավոր սեկտորի աճը, բարելավել տեղական կառավարումը, հզորացնել մասնույր և խթանել ժողովրդավարական զարգացումը:

Հասուկ հիմնադրամ Հայաստանում Ամերիկյան Համալսարանի համար

1999-ին ԱՄՆՄՁԳ-ն Առաքելությունը հասուկ հիմնադրամ է ստեղծել Հայաստանի Ամերիկյան Համալսարանի համար, որն այժմ համալսարանի ֆինանսավորման կայուն աղբյուր է հանդիսանում, ինչը նրան թույլ է տալիս երկարաժամկետ զարգացման ժամանակները կազմել: Հիմնադրամից ստացած եկամուտները թույլ կան դասախոսներ վարձել և զարգացնել համալսարանի իրավաբանական ֆակուլտետի մագիստրատուրան:

Օգնություն երաճից տուժածներին

2001-ի հունվարին ԱՄՆ-ի Առաքելությունը 2,4 միլիոն դոլար է հասկացրել Պարենի համալսարանային ծրագրի երաճից տուժածներին օգնությանը: Մի ֆանի դոնորների ջանքերով իրականացված այս ծրագիրը 2000-ի նոյեմբերից մինչև 2001-ի հունիս ընկած ժամանակահատվածում օգնություն է սրահայրել Հայաստանում երաճից տուժած 297.000 մարդկանց:

ՏԱՎԵԼՎԱԾ 1 ԱՄՆ-Ի ՕԳՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ՏԱՅԱՍՏԱՆԻՆ 2002 ՓԻՆԱՆՍԱԿԱՆ ՏԱՐՈՒՄ (ԱՄՆ դոլարով)

(Ուշադրություն՝ այս թվերը միայն ընդհանուր պատկերացում կազմելու համար են: Բյուջեով նախատեսված և հասկացված գումարների չափի սարքերությունների, ինչպես նաև կորստցման պատճառով հնարավոր են անձեռնարկներ:)

ՓԻՆԱՆՍԱՎՈՐՈՒՄԸ «ԱԶԱՏՈՒԹՅԱՆ ԱԶԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ԱԿՏԻ» (FSA) ԸՐՁԱՆԱԿՆԵՐՈՒՄ

ԱՄՆՄՉԳ-Ի ՕԳՆՈՒԹՅՈՒՆԸ (FSA)

Մասնավոր սեկտորի ծրագրեր	16.570.000
Էներգետիկայի համակարգ	1.710.000
Ժողովրդավարության զարգացում	8.860.000
Ջրային ռեսուրսներ	1.120.000
Սոցիալական բարեփոխումներ	15.360.000
Օգնություն աղետի գոտին	12.060.000
Մարդասիրական օգնություն	0
Տասուկ նախաձեռնություններ	4.310.000

ԸՆԴԱՄԵՆԸ ԱՄՆ-Ի ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԶԱՐԳԱՅՄԱՆ ԳՈՐԾԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՏԱՄԱՐ 61.300.000

ՓՈԽԱՆՑՈՒՄՆԵՐ ԱՅԼ ԳԵՐԱՏԵՄՉՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻՆ (FSA)

Էներգետիկայի դեղատարածումներ	5.000.000
Միջուկային վերահսկիչ հանձնաժողով	500.000
Պետական դեղատարածումներ (Տասարակական դիվանագիտության բաժին)	13.700.000
Պետական դեղատարածումներ (Թմրանյութերի դեմ միջազգային դրամաշիջման և իրավապահ հարցերի բաժին)	1.000.000
Արդարադատության դեղատարածումներ	200.000
Ֆինանսների դեղատարածումների խորհրդակցական	500.000
Քոֆրան ծրագիր	100.000
SABIT	200.000
BISNIS	110.000
Գյուղատնտեսության դեղատարածումների Մարիտիմալ աջակցության ծրագիր	7.300.000
Պետական դեղատարածումներ, նվիրաբերած ապրանքները սեղափոխելու ծախսեր	1.000.000
Օգնություն վստահի նվազեցման հարցերում	2.600.000
Գիտական կենտրոն @ 1.600.000	
Մահմանների դրամաշիջման / Արտահանումների վերահսկողություն @ 1.000.000	

ԸՆԴԱՄԵՆԸ ՓՈԽԱՆՑՈՒՄՆԵՐ 32.210.000

ԸՆԴԱՄԵՆԸ FSA-Ի ԸՐՁԱՆԱԿՆԵՐՈՒՄ (այդ թվում 3.510.000 նախկինից մնացած հասկացումներ) 93.510.000

**ՖԻՆԱՆՍԱՎՈՐՈՒՄԸ «ԱԶԱՏՈՒԹՅԱՆ ԱԶԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ԱԿՏԻ»
ՇՐՋԱՆԱԿՆԵՐԻՑ ԳՈՒՐՍ**

Գյուղասնտեսության դեղատրամադրություն 420 Title II ծրագիր	320.000
Գյուղասնտեսության դեղատրամադրության մասնավոր կամավորական կազմակերպությունների ադրանախյին ծրագրեր	7.000.000
Խաղաղության կորդոն	940.000
Պաշտպանության դեղատրամադրություն	1.130.000
Պեսական դեղատրամադրություն ծրագրեր	6.540.000
Այդ թվում` FMF 4.000.000	
IMET 400.000	
Այլ ծրագրեր 2.140.000	

ԸՆԴԱՄԵՆԸ ԱՅԼ ԳԵՐԱՏԵՍՉՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՆԱՄԱՐ	15.930.000
ԱՄՆ-Ի ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՈՒՂՂԱԿԻ ՕԳՆՈՒԹՅԱՆ ԸՆԴՏԱՆՈՒՐ ԾԱՎԱԼԸ	109.440.000
Մասնավոր աղբյուրներից և ԱՄՆ-ի Պաշտպանության դեղատրամադրությունի նվիրաբերած ադրանախի (սնունդ, դեղորայք, հագուստ) ընդհանուր արժեքը	10.000.000
ԱՄՆ-Ի ՕԳՆՈՒԹՅԱՆ ԸՆԴՏԱՆՈՒՐ ԾԱՎԱԼԸ	119.440.000
<i>(որի մեջ մտնում է և ԱՄՆ-ի կառավարության սրամադրած, և ԱՄՆ-ի կառավարության միջոցներով տեղ հասցված օգնությունը)</i>	

ՀԱՎԵԼՎԱԾ 2 ՀԱՅԱՍՏԱՆԻՆ ՏՐԱՄԱԳՐՎԱԾ ԱՄԵՐԻԿԱՆ ՕԳՆՈՒԹՅԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԾԱՎԱԼԸ

(1992-2002 ՖԻՆԱՆՍԱԿԱՆ ՏԱՐԻՆԵՐԻՆ, ԱՄՆ դոլարով)

(Ուշադրություն՝ այս թվերը միայն ընդհանուր պատկերացում կազմելու համար են: Բյուջեով նախատեսված և հասկացված գումարների չափի սարքերությունների, ինչպես նաև կիրառված սխալներով հնարավոր են անճշտություններ:)

ՖԻՆԱՆՍԱՎՈՐՈՒՄԸ «ԱԶԱՏՈՒԹՅԱՆ ԱԶԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ԱԿՏԻ» (FSA) ԸՐՁԱՆԱԿՆԵՐՈՒՄ

ԱՄՆՏԶԳ-Ի ՕԳՆՈՒԹՅՈՒՆԸ (FSA)

Մասնավոր սեկտորի ծրագրեր	154.320.000
Էներգետիկայի համակարգ	90.680.000
Ժողովրդավարության զարգացում	47.360.000
Ջրային ռեսուրսներ	5.140.000
Սոցիալական բարեփոխումներ	55.800.000
Օգնություն աղետի գոտում	27.060.000
Մարդավարական օգնություն	205.790.000
Հասուկ նախաձեռնություններ	37.090.000

ԸՆԴԱՄԵՆԸ ԱՄՆ-Ի ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ԳՈՐԾԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱՐ

623.050.000

ՓՈԽԱՆՑՈՒՄՆԵՐ ԱՅԼ ԳԵՐԱՏԵՍՉՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻՆ (FSA)

Առևտրի դեղատրամսն, այդ թվում BISNIS և SABIT	1.520.000
Էներգետիկայի դեղատրամսն	29.130.000
Միջուկային վերահսկիչ հանձնաժողով	3.970.000
Հասարակական դիվանագիտության բաժին (USIA և Պեսական դեղատրամսն)	55.130.000
Պեսական դեղատրամսն (Թմրանյութերի դեմ միջազգային դայմարի և իրավադատի հարցերի բաժին)	4.870.000
Արդարադատության դեղատրամսն	800.000
Ֆինանսների դեղատրամսն	6.440.000
Քոֆրան ծրագիր	950.000
Գյուղատնտեսության դեղատրամսնի Մարֆեսինգի աջակցության ծրագիր / «Ագրոգիսապիյու»	41.750.000
ԱՄՆ-ի Պեսական դեղատրամսն, նվիրաբերած ադրանքները սեղավիտիսելու ծախսեր	59.770.000
Խաղաղության կորդուս	4.310.000
Գիտական կենտրոններ	6.350.000
Պեսական դեղատրամսն, Սահմանների դաշտանություն / Արտահանումների վերահսկողություն	4.000.000
Օգնություն վսանգի նվազեցման հարցերում	3.000.000
Գիտության ազգային կենտրոն	5.800.000
Պեսական դեղատրամսն, Վարձավայի նախաձեռնություն, Title II	550.000
Առևտրի և զարգացման գործակալություն	1.570.000

ԸՆԴԱՄԵՆԸ ՓՈԽԱՆՑՈՒՄՆԵՐ

229.910.000

ԸՆԴԱՄԵՆԸ FSA-Ի ԸՐՁԱՆԱԿՆԵՐՈՒՄ

852.960.000

ՖԻՆԱՆՍԱՎՈՐՈՒՄԸ «ԱԶԱՏՈՒԹՅԱՆ ԱԶԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ԱԿՏԻ» ՇՐՋԱՆԱԿՆԵՐԻՑ ԳՈՒՐՄ

ԱՄՆԾԳԻ/Գյուղատնտեսության դեղատրամադրանքի օգնություն սննդամթերքով (միջկառավարական և մասնավոր կամավորական կազմակերպությունների միջոցով)	384.580.000
Գյուղատնտեսության դեղատրամադրանքի մյուս ծրագրեր	3.090.000
Տասարակական դիվանագիտություն (PD)	9.230.000
Խաղաղության կորդոն	8.900.000
Պաշտպանության դեղատրամադրանք	2.930.000
Պեսական դեղատրամադրանք, FMF, IMET	4.400.000
Այլ ծրագրեր	5.900.000
Էներգետիկայի դեղատրամադրանք	750.000
Առևտրի և զարգացման գործակալություն	990.000

ԸՆԴՄՆԵՐԸ FSA-ից ԳՈՒՐՄ ԾՐԱԳՐԵՐԻ ՏԱՄԱՐ 420.770.000

Մասնավոր աղբյուրներից և ԱՄՆ-ի Պաշտպանության դեղատրամադրանքի նվիրաբերած և Պեսական դեղատրամադրանքի կողմից ներկրված աղբյուրների (սնունդ, դեղորայք, հագուստ) ընդհանուր արժեքը 220.030.000

ԱՄՆ-ի ՕԳՆՈՒԹՅԱՆ ԸՆԴՏՆՈՒՐ ԾԱՎԱԼԸ 1.493.760.000
(որի մեջ մտնում է և ԱՄՆ-ի կառավարության սրահայրած, և ԱՄՆ-ի կառավարության միջոցներով տեղ հասցված օգնությունը)

